

TemaNord 2004:559

Nordisk seminar om offerets straffeprocessuelle stilling Oslo, November 2002

TemaNord 2004:559

© Nordisk Ministerråd, København 2004

ISBN 92-893-1084-7

ISSN 0908-6692

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0200
Telefax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0400
Telefax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiske lovgivningssamarbejde på justitssektoren

Samarbejdet mellem de nordiske justitsministerier tager sit udgangspunkt i samordning ved udarbejdelse af ny lovgivning samt udveksling af information og erfaring med eksisterende lovgivning. Hensynet til sikring af en nordisk retslighed er centralt for samarbejdet. Herudover tages der også initiativ til fælles nordiske indsatser på justitsområdet inden for rammerne af Nordisk Ministerråd samt i nordiske arbejdsgrupper bestående af tjenestemænd fra justitsministerierne i de nordiske lande.

Nordisk Ministerråd

blev oprettet i 1971 som samarbejdsorgan mellem de nordiske landes regeringer. Ministerrådet fremlægger forslag til Nordisk Råds sessioner, viderefører rådets rekommandationer, rapporterer til Nordisk Råd om samarbejdets resultater og leder arbejdet inden for de forskellige emneområder. Samarbejdet koordineres af samarbejdsministrene, der er udpeget af det enkelte lands regering. Ministerrådet træder sammen i forskellige sammensætninger - afhængigt af hvilke spørgsmål, der skal behandles.

Nordisk Råd

blev oprettet i 1952 som et samarbejdsorgan mellem de folkevalgte forsamlinger og regeringer i Danmark, Island, Norge og Sverige. Finland indtrådte i 1955. Færøernes, Grønlands og Ålands delegationer indgår i henholdsvis Danmarks Riges og Finlands delegationer. Rådet består af 87 medlemmer. Nordisk Råd er initiativtagende og rådgivende og har kontrollerende opgaver i det nordiske samarbejde. Nordisk Råds organer er plenarforsamlingen, præsidiets og udvalgene.

Innhold

Innhold	5
Forord.....	7
Esipuhe.....	9
Formáli	11
Foreword	13
Åpning.....	15
Kontradiksjon og verdighet.....	17
Fornærmedes straffeprosessuelle stilling sett fra en bistandsadvokats ståsted.....	27
Fornærmedes straffeprosessuelle stilling sett fra en forsvarers ståsted	35
Paneldebatt	39

Forord

Det norske Justisdepartementet arrangerte med støtte fra Nordisk Ministerråd 5. november 2002 et nordisk seminar om den fornærmedes straffeprosessuelle stilling.

Bakgrunnen for ønsket om å arrangere et slikt seminar, er det fokus som har vært rettet mot kriminalitetsofrenes stilling de siste årene. Etter en rekke enkeltlovendringer og andre tiltak de siste 15 årene, er tiden inne for å foreta en prinsipiell vurdering av den fornærmedes stilling i norsk straffeprosess.

Dr. juris. Anne Robberstad leverte 1. februar 2002 utredningen Kontradiksjon og verdighet skrevet på oppdrag av Justisdepartementet. Utredningen gir en komparativ fremstilling av den fornærmedes straffeprosessuelle stilling i de nordiske landene. Robberstads utredning har vært på høring i Norge. Seminaret ble arrangert like etter at høringsfristen gikk ut.

Utredningen viser at lovgivningen i de nordiske landene på dette området bygger på ulike prinsipper. Skillet går mellom den svenske og den finske lovgivningen på den ene siden, og dansk, islandsk og norsk lovgivning på den andre. I Sverige og Finland har offeret en sterkere posisjon enn i Danmark, Island og Norge. Fokus under seminaret var derfor på svensk og finsk rett. Invitasjon til å delta på seminaret ble sendt til påtalemyndighetene, domstolene, universitetene, offerorganisasjoner, forsvarere og bistandsadvokater i de nordiske landene. Seminaret gav aktørene i straffesakskjedene i Norden muligheten til å utveksle erfaringer innenfor temaet fornærmedes straffeprosessuelle stilling.

Under seminaret gjorde dr. juris Anne Robberstad rede for utredningen Kontradiksjon og verdighet. Deretter beskrev advokat Lena Feuk fra Sverige den fornærmedes stilling sett fra en bistandsadvokats ståsted og advokat Aarno Arvela (Finland) samme tema sett fra en forsvarers ståsted. Videre redegjorde åklagar i Pedershöre Härad Peter Levlin (Finland), og dommer Klaus Ekelund (Finland), for sitt syn på fornærmedes straffeprosessuelle stilling.

Seminaret ble avsluttet med en paneldebatt. I tillegg til innleiderne deltok visepolitiinspektør i Reykjavik Karl Steinar Valsson, visestatsadvokat hos Statsadvokaten for København, Fredriksberg og Tårnby Karen Inger Bast, førstestatsadvokat hos Riksadvokaten Tor-Geir Myhrer fra Norge og Hans Klette fra Brottofferjourernas Riksforbund i Sverige. Debatten ble ledet av ekspedisjonssjef Inge Lorange Backer fra Norge. Også en rekke av de øvrige deltagerne på seminaret bidro med innlegg fra salen. På grunn av tekniske problemer, finnes det ikke opptak av Levlin og Ekelunds innlegg. Disse innleggene kan dessverre ikke bli gjengitt her.

Oslo, oktober 2004

Esipuhe

Norjan oikeusministeriö järjesti Pohjoismaisen Ministerineuvoston tuella 5.11.2002 pohjoismaisen seminaarin asianomistajan rikosprosessuaalisesta asemasta.

Seminaarin järjestämisen taustalla oli viime vuosina rikosuhrien asemaan kiinnitetty huomio. Viimeisten 15 vuoden aikana tehtyjen monien yksittäisten lakimuutosten ja muiden toimenpiteiden jälkeen on aika arvioida asianomistajan asemaa periaatteelliselta kannalta Norjan rikosprosessissa.

Oikeustieteen tohtori Anne Robberstad sai 1.2.2002 valmiiksi Norjan oikeusministeriön tilaaman selvityksen ”Kontradiksjon og verdighet”. Selvityksessä verrataan asianomistajan asemaa rikosprosessissa eri Pohjoismaissa. Robberstadin selvitys on ollut lausuntokierroksella Norjassa. Seminaari järjestettiin lausuntokierroksen määräajan kuluttua umpeen.

Selvitys osoittaa, että Pohjoismaiden lainsäädäntö pohjautuu tällä alalla eri periaatteisiin. Ero kulkee toisaalta ruotsalaisen ja suomalaisen lainsäädännön välillä ja toisaalta tanskalaisen, islantilaisen ja norjalaisen lainsäädännön välillä. Ruotsissa ja Suomessa uhrilla on vahvempi asema kuin Tanskassa, Islannissa ja Norjassa. Seminaarissa huomion kohteena oli siksi ruotsalainen ja suomalainen lainsäädäntö. Seminaarikutsu lähetettiin syyttäväviranomaisille, tuomioistuimille, yliopistoille, uhria edustaville organisaatioille, puolustusasianajajille ja oikeusavustajille eri Pohjoismaissa. Seminaarissa Pohjoismaiden rikosasioita käsittelevät tahot saivat mahdollisuuden vaihtaa kokemuksia teemasta ”asianomistajan rikosprosessuaalinen asema”.

Seminaarin aikana oikeustieteen tohtori Anne Robberstad esitteli selvitystään ”Kontradiksjon og verdighet”. Sen jälkeen asianajaja Lena Feuk Ruotsista kuvasi asianomistajan tilannetta oikeusavustajan kannalta ja asianajaja Aarno Arvela (Suomi) käsitteli samaa aihetta puolustusasianajan kannalta. Lisäksi Pietarsaaren maalaiskunnan syyttäjä Peter Levlin (Suomi) ja tuomari Klaus Ekelund (Suomi) selvittivät näkemystään asianomistajan asemasta rikosprosessissa.

Seminaari päättyi paneelikeskusteluun. Alustajien lisäksi paneelissa olivat edustettuina Reykjavikin varapoliisitarkastaja Karl Steinar Valsson, virallinen syyttäjä Inger Bast Kööpenhaminan, Fredriksbergin ja Tårnbyn yleisen syyttäjän toimistosta (Statsadvokaten), virallinen syyttäjä Tor-Geir Myhrer Ruotsin yleisen syyttäjän toimistosta (Riksadvokaten) sekä Hans Klette Ruotsin rikosuhrien liitosta (Brottsofferjourernas Riksforbund). Keskustelun johtajana toimi osastopäällikkö Inge Lorange Backer Norjasta. Myös muita seminaarin osanottajia osallistui keskusteluun. Teknisten vaikeuksien vuoksi Levlinin ja Ekelundin esitelmiä ei nauhoitettu. Nämä eivät siksi ole mukana tässä vihkosessa.

Formáli

Með stuðningi Norrænu ráðherranefndarinnar skipulagði norska dómsmálaráðuneytið norrænan fræðslufund 5. nóvember 2002, um stöðu brotaþola við meðferð opinberra mála.

Bakgrunnur þessa fundar er sú athygli, sem hefur verið beint að stöðu þolenda glæpaverka síðustu árin. Eftir fleiri einstakar lagabreytingar og aðrar ráðstafanir síðustu 15 árin, er kominn tími til að gera grundvallarathugun á stöðu brotaþola við meðferð opinberra mála í Noregi.

1. febrúar 2002, skilaði dr. juris Anne Robberstad greinargerðinni Mótsögn og virðuleiki

(Kontradiksjon og vedighet), sem hún skrifaði að beiðni (norska) dómsmálaráðuneytisins.

Í greinargerðinni er gerður samanburður á stöðu brotaþola við meðferð opinberra mála í norrænu löndunum. Greinargerð Robberstads hefur verið til umsagnar í Noregi. Fundurinn var haldinn stuttu eftir að umsagnarfresturinn rann út.

Greinargerðin sýnir að löggjöf norrænu landanna á þessu sviði byggir á ólíkum grundvöllum. Greint er á milli sænsku og finnsku löggjöfunum annars vegar og dönsku, íslensku og norsku löggjöfunum hins vegar. Í Svíþjóð og Finnlandi hefur þolandinn sterkari stöðu en í Danmörku, Íslandi og Noregi. Fundurinn beindi því athyglinni að sænskum og finnskum rétti. Fundarboð var sent til saksóknara, dómstóla, háskóla, samtaka þolenda, verjenda og réttargæslumanna í norrænu löndunum. Á fundinum gafst þeim sem vinna að refsímálum á Norðurlöndum tækifæri til að skiptast á reynslu hvað snertir stöðu brotaþola við meðferð opinberra mála.

Á fundinum gerði dr. juris Anne Robberstad grein fyrir greinargerðinni Mótsögn og virðuleiki. Síðan lýsti Lena Feuk, lögfræðingur frá Svíþjóð, stöðu brotaþola frá sjónarhóli réttargæslumanns og Aarno Arvela, lögfræðingur frá Finnlandi lýsti sama efni frá sjónarhóli verjanda. Ennfremur gerðu Peter Levlin, saksóknari í Pedershöre Hárad í Finnlandi og Klaus Ekelund, dómari frá Finnlandi, grein fyrir sínum sjónarmiðum varðandi stöðu brotaþola við meðferð opinberra mála.

Fundinum lauk með pallborðsumræðum. Auk framsögumanna tóku einnig þátt í umræðunum Karl Steinar Valsson, varalögreglusjóri í Reykjavík, Karen Inger Bast, vararíkissaksóknari hjá Saksóknara ríkisins í Kaupmannahöfn, Fredriksberg og Tårnby, Tor-Geir Myhrer, fyrsti ríkissaksóknari hjá Saksóknara (norska) ríkisins og Hans Klette frá Landssambandi brotaþola í Svíþjóð. Fundarstjóri var Inge Lorange Backer, deildarstjóri í norska dómsmálaráðuneytinu. Fleiri fundargestir tóku einnig þátt í umræðunum úr salnum. Vegna tæknilegra vandamála, eru engar upptökur til af framsögum Levlin og Eklunds. Því miður er ekki hægt að endursegja þær hér.

Foreword

A Nordic seminar on the standing of the injured party in criminal proceedings was arranged on 5 November 2002 by Norway's Ministry of Justice and the Police with the support of the Nordic Council of Ministers.

The wish to arrange such a seminar was motivated by the focus in recent years on the standing of victims of crime. Following a number of single amendments to legislation and other measures over the past fifteen years, the time has come to make an assessment in principle of the standing of the injured party in Norwegian criminal proceedings.

Dr. juris Anne Robberstad was commissioned by the Ministry of Justice and the Police to write a report which she submitted on 1 February 2002 under the title "*Kontradiksjon og verdighet*" (The Right to be Heard and Dignity). This report gives a comparative presentation of the standing of the injured party in criminal proceedings in the Nordic countries. Ms. Robberstad's report was distributed for comment in Norway and the seminar was held soon after the expiry of the time limit for comments.

Ms. Robberstad's report shows that the Nordic countries base their legislation in this area on different principles. There is a distinction between Swedish and Finnish legislation on the one hand and Danish, Icelandic and Norwegian legislation on the other. The standing of the victim is stronger in Sweden and Finland than it is in Denmark, Iceland and Norway. The focus during the seminar was therefore on Swedish and Finnish law. Invitations to attend the seminar were sent to prosecuting authorities, courts, universities, victims' organizations, defence counsels and counsels for the victim in the Nordic countries. The seminar gave prosecutors in criminal cases in the Nordic countries an opportunity to exchange experience on the subject of the victim's standing in criminal proceedings.

Ms Robberstad presented her report at the seminar. She was followed by Lena Feuk from Sweden who described the standing of the victim as seen by the victim's counsel and Aarno Arvela from Finland who described the situation from the point of view of the defence lawyer. Peter Levlin, public prosecutor for the district of Pedersöre (Finland) and judge Klaus Ekelund (Finland) then gave their views of the injured party's standing in criminal proceedings.

The seminar concluded with a panel debate. In addition to the initial speakers, the panel consisted of Police Superintendent in Reyjavik Karl Steinar Valsson, Deputy Public Prosecutor Karen Inger Bast for Copenhagen, Fredriksberg and Tårnby, Senior Public Prosecutor Tor Geir Myhrer (Norway) and Hans Klette from the Swedish Association for Victim Support. The debate was led by Director General Inge Lorange Backer from the Ministry of Justice and Police in Norway. A number of the other participants made contributions from the floor. Due to technical problems, there is no recording of the talks given by Peter Levlin and Klaus Ekelund and they can unfortunately not be included in this report.

Åpning

Statssekretær Jørn Holme, Norge

Kjære alle sammen. Det er en sann glede og ære på vegne av statsråden, som er i Stortinget i dag, å kunne åpne dette viktige seminaret. Spesielt velkommen til våre nordiske gjester og venner, og vi er også spesielt glad for at Nordisk Ministerråd – når nøden er stor på penger – hjelper oss med midler til et slikt seminar.

Fra middelalderens tid husker vi at det var den fornærmedes selv som måtte drive kampen mot den kriminelle. Han måtte reise sak på det "gamle tinget", og om det var tyveri av en ku eller utslåtte tenner, så måtte han selv bringe saken til "tinget" og få dom i saken. Denne gamle prosess pågikk til helt ut på 1600- og 1700-tallet, før fogden og staten overtok saken for den fornærmede og reiste den som offentlig straffesak.

Det kan være lett å glemme den fornærmede når staten skal ivareta sitt behov og få den skyldige straffet. Og da har jeg også et sterkt fokus på siktedes rettigheter og på nødvendigheten av en rettferdig rettergang. Dette har blitt ytterligere forsterket når vi i Norge for 10-15 år siden ble mer oppmerksom på våre forpliktelser etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon og erkjennelsen av at avgjørelsene i Strasbourg mer og mer ble bindende for også norsk rett. Men konvensjonen har sitt fokus mot den siktede, ikke den fornærmede. Hadde konvensjonen vært skrevet i dag, ville den åpenbart også handlet mer om fornærmedes rettigheter. Det er nok et tankekors at ikke fornærmedes rettigheter er sterkere ivaretatt innenfor menneskerettighetsbegrepet.

Parallelt med dette har det vært en annen utviklingslinje rettet mot større oppmerksomhet mot kriminalitetsofrene stilling. Gjennom de siste 15 år er det vedtatt en rekke lovendringer og tiltak for å bedre deres situasjon. Særlig er det ofre for vold og seksuallovbrudd man har forsøkt å hjelpe med konkrete tiltak. Nytt de siste årene, er at det generelt sett er reist spørsmål om den fornærmedes straffeprosessuelle stilling i norsk rett. På denne bakgrunnen mener vi at tiden er inne for å foreta en prinsipiell vurdering av fornærmedes stilling i prosessen. Derfor ga også Justisdepartementet dr. juris Anne Robberstad i oppdrag å skrive en utredning med en sammenligning av den fornærmedes stilling i nordisk rett. Og for Norge er et nordisk samarbeid på dette området spesielt viktig også fordi – som dere vet – vi står sammen med Island utenfor det gode selskap ellers i Europa. Så vi er avhengig av dere, våre andre nordiske venner.

Og det er slik at Norden på dette området har delt seg i to blokker, ikke fordi det har vært politisk tilsiktet at man skal dele Øst-Norden og Vest-Norden i to blokker, men det er slik at de to blokkene har hatt ulike rettstradisjoner og ulike land som de har hentet impulser fra når man har bygget sin straffeprosess. Og dette er spennende når vi da for første gang, i alle fall fra departementets regi, prøver å samle både øst-blokken og vest-blokken til et spennende seminar som ikke minst for oss har en praktisk konsekvens i og med at vi har et lovforslag ute på høring, på bakgrunn av Anne Robberstads utmerkede rapport.

Det vi har gjort i tillegg til dette lovforslaget som har vært på høring og hvor fristen gikk ut 1. november, er at vi også har tatt opp spørsmålet om de pårørende, de etterlattes rettslige stilling. De pårørende, typisk etter at barn har blitt drept i en grov sak, har ikke hatt den fornærmedes status tradisjonelt sett, og vi har ønsket å se på om deres stilling spesielt blir ivaretatt i prosessen. Så det er både fornærmede-aspektet som er tema i dag, men også dette pårørende-aspektet som er et viktig spørsmål i den store lovhøringen som nettopp er avsluttet.

Den fornærmede står svært sentralt i en straffesak og er mer enn et vitne i strafforfølgingen mot lovovertrедeren. Det er jo fornærmede som er det primære offeret i saken, ikke staten eller medborgerne. Spørsmålet er på hvilken måte rettsordningen bør ta hensyn til at det finnes en eller flere personer som har en sterk og personlig interesse i saken. Skal fornærmede være en part i retten, skal han ha adgang til å bruke rettsmidler, f. eks. anke? Det er noen av de spørsmålene som høringsinstansene er bedt om å uttale seg om. Samtidig må man i samme utstrekning som i dag beskytte siktedes prosessuelle rettigheter. Men er det da mulig å styrke den fornærmedes rettigheter uten at det går på bekostning av den siktedes rettigheter? Og kan omfattende eller for omfattende rettigheter for den fornærmede gå på bekostning av en effektiv strafforfølging?

Man kan diskutere hvorvidt en hensiktsmessig måte å ivareta fornærmedes interesser på vil være å styrke vedkommendes prosessuelle rettigheter. Man kan innvende at det ikke først og fremst er i straffeprosessen endringene bør foretas. Kanskje det ville være bedre for fornærmede om vedkommende blir tilbudt rådgivning eller psykologisk hjelp. Eller at retten til voldsoffererstatning og bistandsadvokat utvides. Samtidig er det vanskelig å gjøre det valget på vegne av en stor og ulikartet gruppe som kan ha forskjellige interesser.

Jeg vil understreke at Justisdepartementet ikke har tatt stilling til de lovforslag som Robberstad har utformet i sin rapport. Men vi er oppriktig opptatt av de fornærmedes og de pårørendes situasjon under straffesaken, og at deres stilling blir styrket. Det er i hvert fall et politisk signal at det blir lovendringer, men hvilke, det får vi komme tilbake til. Og så er jeg svært glad for at Robberstads rapport også har utløst debatt i mediabildet. Det styrker en slik prosess, da får vi også en folkelig forankring til et viktig spørsmål. Det er vi politikere spesielt glad for.

Vi har store forventninger til dette seminaret. Vi er helt avhengige av å lære av praktikernes erfaring i de andre nordiske landene og særlig Sverige og Finland for å vurdere gjennomgripende endringer i det norske systemet. Jeg håper at deltakerne fra de andre nordiske landene vil ha nytte av seminaret. Jeg vet at problemstillingen knyttet til offerets stilling har vært flittig diskutert også i de andre nordiske landene. Og det er ikke slik at det er helt perfekt heller i Sverige og Finland. Så vi vil også gjerne lytte til deres eventuelle uheldige erfaringer.

Målet må være å gjennomgå de positive og negative aspekter ved de ulike nordiske systemene for om mulig å trekke det beste ut av hvert av dem. Da dette seminaret fokuserer på praktikernes erfaringer, er det nettopp fordi det er de praktiske konsekvensene av lovgivning om fornærmedes straffeprosessuelle stilling som er avgjørende. Selvfølgelig kan man ha en teoretisk diskusjon om partsbegrepet, men hvis ikke reglene har de ønskede effekter i praksis, har vi ikke kommet noe lenger. Lykke til med seminaret!

Kontradiksjon og verdighet

Dr. juris Anne Robberstad, Norge

Kjære deltakere. Jeg vil først takke det norske Justisdepartementet, som under ledelse av vår forrige justisminister Hanne Harlem ga meg oppdraget å utrede fornærmedes stilling i de nordiske land. Det komparative perspektivet er meget fruktbart for vurderinger av hvorledes fornærmedes stilling i straffeprosessen bør styrkes. Ikke minst kan Danmark, Island og Norge ha mye å lære av målsägandens stilling i Sverige og Finland. Det avspeiles i valget av de øvrige innledere her, som er svenske eller finske. Det er mange grunner til å revidere fornærmedes rettsstilling. Fornærmedes stilling i norsk rett er ikke gjennomtenkt, verken på 1800-tallet, da vi fikk vår moderne straffeprosess, eller på 1900-tallet. Den prosess som i dag kalles moderne er 1800-tallets partsprosess. En kvinne som kommer til selskap kledd i en 1800-talls kjole, vil i dag ikke bli kalt moderne. Men prosessen blir det!

Jeg går ut fra at de fleste av dere har lest utredningen, eller i hvert fall deler av den. Jeg skal nå bare trekke ut enkelte punkter. Utredningen er trykt opp i to utgaver med forskjellige sidetall: den hvite som dere har fått før, og den grå med gult belte som er delt ut her. De er ellers like. Jeg viser til sidetall i den hvite, og punktnummer.

Kontradiksjon og verdighet

Utredning avgitt februar 2002 til Justisdepartementet. Sendt på høring 07.06. med frist 01.11.2002.

To temaer:

- Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land.
- Begrunnede forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i norsk straffeprosess.

Forslag om endring i 31 paragrafer i straffeprosessloven og to nye paragrafer. De to nye paragrafene står i pkt 9 s 86-87, den første er den viktigste:

Ny § 107 a. Fornærmede anses som part i straffesaken. Hvor denne lov bruker uttrykket part, vil det omfatte fornærmede, hvis ikke annet fremgår av sammenhengen.

Fornærmede oppnår partsstilling ved å gi skriftlig eller muntlig erklæring om dette til retten eller til påtalemyndigheten.

Politiet plikter under etterforskningen å informere fornærmede om muligheten for å benytte seg av en eller flere av partsrettighetene. Retten plikter under hovedforhandlingen å informere fornærmede som møter frem om muligheten for å benytte seg av en eller flere av partsrettighetene.

Ny § 107 f. Fornærmede har rett til å la seg bistå av egen advokat, også der vilkårene for offentlig oppnevning etter § 107 b (tidligere a) ikke er oppfylt. Når advokaten har meldt seg for retten eller påtalemyndigheten, får reglene om oppnevnt advokat i § 107 d (tidligere c) tilsvarende anvendelse, dog ikke § 107 dannet ledd siste punktum.

Figur 1. Lysark med de sentrale lovforslagene i Kontradiksjon og verdighet.

Dere ser at utredningen har to hovedtemaer. Det første er en komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land og den andre hoveddelen er begrunnede forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i norsk straffeprosess. Forslagene munner ut i forslag til endring i 31 paragrafer i straffeprosessloven, enkelte endringer i straffeloven og domstolloven og to nye paragrafer i straffeprosessloven som jeg har tatt med her. Den første av disse er den viktigste, om fornærmedes partsstilling. Den andre gjelder fornærmedes rett til advokat også utenfor bistandsadvokatordningen. Disse paragrafene står også under punkt 9 på s. 86 i utredningen.

Den første paragrafen (ny § 107 a) slår fast at fornærmede er part, alle paragrafer i loven som inneholder partsbegrepet, det kan være det står part, partene eller motpart, alle disse vil da omfatte fornærmede, fordi det står at fornærmede anses som part i straffesaken. Annet ledd står på en måte i motsetning til første ledd, idet det krever at fornærmede skal måtte si fra hvis han eller hun vil være part. Når jeg har formulert det slik, er det med tanke på alle de sakene hvor det er mange fornærmede, for eksempel ved tyveri, og hvor det vil kreve urimelig mye arbeid å gi alle sammen varsler og innkallinger, samtidig som disse fornærmede vanligvis ikke har noen interesse i deltagelse. Det er altså praktiske hensyn som ligger bak kravet om erklæring fra fornærmede. Jeg tenker ellers at krav om å gi fornærmede informasjon ikke vil medføre så mye merarbeid for påtalemyndigheten, for eksempel kan informasjonen nevnt i tredje ledd her gis i den standardbekreftelse på mottagelse av anmeldelse som allerede i dag sendes ut til fornærmede og andre anmeldere. Når det gjelder fengslingsmøter og andre rettsmøter under etterforskningen, må fornærmede eller dennes advokat kunne varsles muntlig av politiet.

Den andre paragrafen (ny § 107 f) vil etter mitt syn bare lovfeste en rett som finnes allerede i dag (punkt 8.1 side 71).

Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land

Landene sortert etter tilslutningsrettighetene (straffekrav og erstatningskrav, partsstilling og juridisk tenkning i litteratur og forarbeider):

Finland og Sverige: generell rett til tilslutning til "straffekravet"

Norge: i ærekrenkelsessaker og enkelte andre sjeldne saker

Danmark: enda færre

Island: ikke mulig

Sorteringen etter "straffekrav" gir samme utslag som en sortering etter hvilken stilling fremme av erstatningskrav gir. Fellesbehandling av erstatningskrav og "straffekrav" er mulig i alle fem land, men hvilke rettigheter dette gir fornærmede, varierer som i rangeringen over.

Det komparative perspektivet viser at det er fullt mulig å fornærmede en like sterk stilling som i Finland og Sverige.

Påstander: Dansk-norsk rettsvesen er ikke bedre og mer effektivt enn svensk-finsk. Siktedes stilling er ikke bedre i Danmark og Norge enn i Sverige og Finland. Tvert i mot har i hvert fall Norge mye å lære av Sverige og Finland, når det gjelder effektiv straffesaksbehandling og kortere varetektsfengslinger.

For eksempel Fadime-saken i Uppsala (dommerne Groseth og Langbach i Aftenposten 02.10.2002: "en lekse i effektivitet"): "den grunnleggende hindring for en radikal effektivisering av norsk strafferettspleie er vår tradisjon og måte å tenke på".

Figur 2. Nordisk "rankingliste".

Jeg vil tro at den norske straffesakstradisjonen kan fremstå som sendrektig og utflytende, sammenliknet med en del andre land. Dette er viktig å ha i bakhodet, i forhold til innvendinger fra norsk påtalemyndighet som nå tikker inn til departementet i høringsrunden. Min påstand er at det ikke er fornærmedes stilling, verken den nåtidige eller en fremtidig styrket stilling, som er hinderet for at norsk straffesaksbehandling kan bli rask, effektiv og rettssikker.

Lovregler kontra praksis: Min analyse bygger på lovreglene, ikke på en undersøkelse av praksis (pkt 3 s 4). Vi kan innføre de svenske/finske reglene hvis vi tror de vil fungere godt i Norge, uavhengig av hvordan de fungerer i sine hjemland. Men det er interessant å få vite om de svenske og finske erfaringene, så det blir spennende å høre de svenske og finske bidragene her i dag. Jeg har under utredningsarbeidet fått opplyst at flere og flere svenske advokater har gjort seg til regel alltid å ”biträda åtalet” (punkt 6.3.1 s 29).

Begrunnelser for styrking av fornærmedes rettigheter i norsk straffeprosess (punkt 7 s 50-86):

- rettsavklaring. Stillingen er ikke gjennomtenkt.
- mandatet (politisk målsetning. Dette er et politisk spørsmål, men jurister kan ha viktige bidrag)
- fornærmedes interesse i saken. Verdig behandling.
- kontradiksjon og rettssikkerhet (to sider av samme sak, s 52)
- internasjonale rettsfaktorer. Særlig om EUs rådsrammevedtak 15.03.2001

Mulige motargumenter:

- EMK (intet hinder, ingenhjelp)
- hensynet til siktede (større fare for uriktig domfellelse?)
- hensynet til påtalemyndigheten (monopol, merarbeid)
- hensynet til domstolene (merarbeid, lengre tid?)

Hva tilsier hensynet til samfunnet som helhet?

Figur 3. Argumenter for og mot styrking av fornærmedes straffeprosessuelle rettigheter.

EUs vedtak (se pkt 7.2 s 53-54 og vedlegget). Det står mye godt i FN's og Europarådets vedtak fra 1985, men dette er såkalt "soft law", og det kan være tvilsomt hvor langt de rekker for å styrke fornærmedes stilling. Når det gjelder EUs vedtak, så er det ikke bindende for Norge, fordi det er utenfor EØS-avtalens område. Vedtaket er heller ikke bindende for Island. Det er jo bindende for Sverige, Danmark og Finland, etter hva jeg forstår. Men selv om det ikke binder Norge, så bør Norge, etter mitt syn, ikke gå under den minstestandard som settes i EUs vedtak.

Og det er mange ulike bestemmelser, hvorav jeg nevner noen på s. 53-54. Jeg går ikke inn på disse nå – jeg skal bare trekke frem én, og det er artikkel 3 første ledd. Den står på s. 104 i de hvite utgaven. Den lyder:

“Each Member State shall safeguard the possibility for victims to be heard during proceedings and to supply evidence.”

Jeg var nysgjerrig på hvorledes dette ble oppfattet i det svenske og det danske justisdepartement, og maillet mine kontakter der, som jeg hadde fått hjelp av i arbeidet med utredningen. Og fikk da til svar – dette er altså underhånden fra saksbehandler i departementet – jeg fikk til svar fra det svenske justisdepartementet at vi anser å oppfylle denne bestemmelsen ved at det finnes mulighet for å "biträda åtalet".

Fra det danske justisdepartementet fikk jeg høre at vi trenger ikke å endre vår lov. For ofre får jo gi forklaring til politiet og normalt også i retten. Men er dette tilstrekkelig? Muligheten til å bli hørt, må etter mitt syn innebære noe mer enn det å bli hørt som vitne, nemlig å komme med sine synspunkter i retten. Og retten til å tilføre saken bevis (supply evidence), må omfatte andre bevis enn egen forklaring. Jeg tror derfor Danmark ligger tynt an.

Så noen ord om fornærmedes interesse, som jo er den viktigste av de ulike begrunnelsene for å styrke fornærmedes stilling. Der har vi i Norden et felles fornærmedebegrep. Dvs. noen steder står det om det i loven, andre ikke, men alle de nordiske landene har avarter av det som jeg har sporet til å være et tysk fornærmedebegrep fra 1800-tallet, som sier at fornærmede er "bæreren av det ved den straffbare handling umiddelbart angrepne rettsgode". Det er rett oversatt fra tysk. Fornærmede er altså eieren av, eller subjektet for, det rettsgode eller den interesse som angripes ved forbrytelsen. Alene dette gir etter mitt syn mer enn tilstrekkelig belegg for at fornærmede har en sterk og legitim interesse i saken. Av og til knyttes spørsmålet om fornærmedes stilling til de ulike begrunnelser for å straffe. Typisk så vil noen innvende at vi straffer jo av hensyn til prevensjonen, individual- og allmennprevensjon. Men det å gi fornærmede en sterk stilling, det vil være å straffe ut fra en annen begrunnelse, gjengjeldelse. Selve denne motsetningen som stilles opp mellom prevensjon og gjengjeldelse er etter mitt syn uholdbar, men det går jeg ikke nærmere inn på nå. Det jeg vil poengtere er at det å styrke fornærmedes stilling, kan gjøres helt uavhengig av hvilken begrunnelse for å straffe som vi velger å tro på. Jeg sier tro, for jeg anser dette for å være et trosspørsmål. Straffesakens overordnede mål er å håndheve straffebudene. Men vi må operere med flere målsetninger som ledd i dette arbeidet. Og de to viktigste er for det første å finne sannheten om hva som skjedde, og det taler for mer kontradiksjon, flere innlegg, og for det annet å gi de berørte en følelse av tilfredsstillende saksbehandling, det motsatte av å gjøre overgrep mot dem. Det er disse to begrunnelsene som har gitt utredningen navnet kontradiksjon og verdighet. Retten til innsyn og deltakelse i saker som man er sterkt berørt av, har solid fotfeste i nyere juridisk tankegang, blant annet innenfor forvaltningsretten. Vi kan se dette kravet om innsyn og deltakelse som et utslag av den samme demokratitankegang som ligger under legfolks deltakelse og offentlighetens rett til innsyn i straffesaker.

Hvordan bør fornærmedes stilling styrkes: Valg av modell

1. Utbygging av tilslutningsrettigheter (det materielle partsbegrepet)

1.1 Utbygging av ordningen med sidepåtale ("tilslutning til straffekravet")

Bør vi innføre en generell adgang, som i Sverige og i Finland?

1.2 Utbygging av ordningen med erstatningskrav ("tilslutning for erstatningskravet").

Det er ikke stort igjen å bygge ut, problemet er at reglene ikke følges i praksis.

2. En ny modell for styrking av fornærmedes stilling (det formelle partsbegrepet)

Interessen i straff eller erstatning blir ikke lenger avgjørende, bare interessen i deltagelse i egen sak.

Internasjonal anvendbarhet.

Offeret er fornærmet (krenket), ikke skadelidt (erstatningssøker).

Deltagelse som mental helbredelse (oppreisning).

De enkelte partsrettigheter (deltagerrettigheter):

1 Rett til å bruke advokat

2 Rett til å være til stede

3 Rett til å føre bevis (vitner og annet)

4 Rett til å stille spørsmål

5 Rett til å uttale seg (prosedere)

6 Andre påvirkningsmuligheter, herunder bruk av rettsmidler

7 Informasjonsrettigheter

Figur 4. Modeller for styrking av fornærmedes straffeprosessuelle stilling.

Hvis en ut fra avveining av de ulike pro- et kontraargumenter kommer til at fornærmedes stilling bør styrkes, og bør styrkes kraftig, så oppstår spørsmålet: Hvordan skal det gjøres? Hvilken modell skal vi velge? Og det har jeg delt opp i to hovedpunkter, hvorav det første består i å bygge på eksisterende ordninger. Det kalles tilslutningsrettigheter, enten som i 1.1 for straffekravet eller 1.2 for erstatningskravet. Vi kunne utbygge ordningen med sidepåtale, det kunne vi gjøre i Norge, Danmark og Island. I Sverige og Finland så er jo denne adgangen generell allerede. Vi kunne utbygge ordningen med erstatningskrav, sikre at det å fremme erstatningskrav i straffesaken skal gi større rettigheter enn det gjør i dag. Der har Danmark mye å hente, for ikke å snakke om Island. Men i Norge så er det ikke stort igjen å bygge ut. Problemet er etter mitt syn at reglene følges ikke i praksis. De er stort sett gode, men de følges ikke.

I stedet for disse to veiene så stiller jeg opp en annen hovedvei som består i å utarbeide en ny modell for styrking av fornærmedes stilling som er basert på det som kalles det formelle partsbegrepet i motsetning til det materielle partsbegrepet. Med en ny modell blir interessen i straff eller erstatning ikke lenger avgjørende, bare interessen i deltagelse i egen sak. En ny modell bygger på at offeret er fornærmet, og det betyr altså krenket. Ofret er først og fremst krenket, ikke skadelidt i erstatningsmessig henseende. Ofret kan velge deltagelse av mange grunner annet enn økonomiske, for eksempel som

en form for mental helbredelse eller oppreisning. Dagens norske rett er slik at det er først og fremst den økonomiske interessen som gir rettigheter. Du kan fremme et erstatningskrav på 1 krone og få fulle partsrettigheter. Så det er de økonomiske interessene som er prioritert. Et erstatningsselskap får for eksempel en mye sterkere stilling i straffesaken enn fornærmede selv som ikke ønsker å kreve erstatning. Man kan spørre, hva er egentlig forskjellen på denne nye modellen og den svensk/finske løsningen med sideordnet påtale av straffekravet. Teoretisk sett er det viktige forskjeller. En ny modell vil bryte forbindelsen mellom det å ha rettskrav og det å ha rettigheter i prosessen. Dette er en eldgammel og solid forankret prosessuell forestilling som kan forklares veldig enkelt: Har du et rettskrav, så får du rettigheter. Det er fint. Det må man jo ha. Men det er det motsatte jeg har problemer med, for det sier, har du ikke et rettskrav, så får du ikke rettigheter. Ordningen med tilslutningsrettigheter for straffekrav og erstatningskrav er bygd opp på denne gamle gode prosessuelle forestilling. Det er også den jeg vil bryte og spørre rett og slett: hvilke rettigheter bør fornærmede ha ut fra hva vi synes er rimelig og ut fra hva vi vet om hva som foregår i disse sakene. Og det har den store fordel at økonomiske interesser ikke lenger blir avgjørende. Og det har den fordel at den som bare vil delta, slipper å gå omveier gjennom å fremsette krav. Modellen er også fleksibel. Hvis en vil rendyrke synspunktet om at straffespørsmålet kun er en offentlig sak, kan en bestemme at fornærmede ikke skal kunne påanke straffeutmålingen. Det har de bestemt i Tyskland. Eller man kan bestemme at fornærmede heller ikke skal kunne påanke skyldsspørsmålet, men at fornærmede skal ha fulle deltakerrettigheter i annen instans dersom noen andre anker. Det vil altså ikke lenger være den logiske forbindelse som det er i den svensk/finske modellen. Jeg vil understreke at dette å ikke gi fornærmede ankerett, det er ikke min løsning som dere vil se i punkt 8.6 i utredningen. Så langt om det teoretiske.

Ser vi rent praktisk på det, vil det kanskje ikke bli stor forskjell fra den svensk/finske ordningen med denne nye modellen. Nederst på arket her [overhead 4], så har jeg listet opp de enkelte partsrettighetene. Det er disse som jeg tror er de mest aktuelle og som drøftes for hver og en i utredningen, om fornærmede bør ha dem og svaret er vel stort sett at de bør ha alt sammen så vidt jeg husker. Men jeg går ikke nærmere inn på de enkelte av disse nå.

Et viktig spørsmål er om en vil gi partsstilling til alle fornærmede eller bare i de groveste sakene. I Sverige og Finland vet vi at det er en generell adgang til å "biträda åtalet". Det er annerledes i Tyskland. Nebenklage eller sidepåtale er bare mulig i utvalgte sakstyper, blant annet voldtekt og alvorlige legemskrenkelser. Prinsipielt mener jeg at adgangen til å utøve partsrettigheter bør gjelde alle og begrunnelsen er at det er jo bare den som er rammet som kan bestemme hvor viktig saken er for vedkommende. Et innbruddstyveri som for noen kan virke bagatellmessig, kan ødelegge livet til et annet menneske. Dessuten er det enklere å la det være åpent for alle. Da slipper vi avgrensningsmulighetene. Rent praktisk så er det grunn til å tro at muligheten til å utøve partsrettigheter antakelig bare vil bli brukt i de mest alvorlige sakene. Særlig i de saker som gir rett til bistandsadvokat, nemlig sedelighet og de groveste voldsakene. Blant annet en tysk undersøkelse om bruk av Nebenklageordningen som er referert på side 63, taler i denne retning. Jeg er spent på å høre om erfaringene fra Sverige og Finland på dette punkt.

Innvendinger i høringsrunden, fra rettslige aktører:

Prinsipielle:

1. Status quo-argumentet: "en...gjennomgripende omlegging av vårt etablerte system" (Statsadvokatene i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane)

- Ja, dette er en radikal reform i Norge. Er påtalemyndigheten vaksinert mot å tenke nye tanker?

2. "Straffesaken må være et anleggende mellom det offentlige ved påtalemyndigheten og den siktede." (Statsadvokatene i Troms og Finmark)

- Ja, men bør den ikke også være et anliggende mellom fornærmede og siktede, mellom fornærmede og påtalemyndigheten og mellom fornærmede og dommerne?

3. "Balansen forykses" (Trondheim tingrett)

- Uttrykker "balanseillusjonen" ("The sporting theory of justice")

4. Objektiviteten blir mindre. "Dersom...fornærmede...opptrer aktivt...kan dette lett påvirke juryens oppfatning av objektiviteten av fornærmedes egenforklaring" (Dommerforeningens utvalg for straffeprosess v/høyesterettsdommer Matningsdal).

- Men fornærmede er ikke, og skal ikke forventes å være objektiv. Fornærmede kan ikke presses inn i en kunstig objektiv rolle. Det blir lettere for aktor å være objektiv, når aktor ikke skal ivareta fornærmedes interesse i tillegg til statens.

5. De som benytter seg av partsrettigheter, "vil være de som er mest pågående, mest "henvsyke" eller har en overdrevet tro på egen fortrefelighet" (Statsadvokatene i Rogaland).

- Uttrykker myten om fornærmede som hatefulle og hevngjerrige.

Praktiske:

1. Forsinkelse, vidløftiggjøring. Varslingsplikten vil "medføre et betydelig ekstraarbeid – antakelig mange årsverk...for politiet, påtalemyndigheten og domstolene" (Dommerforeningens utvalg for straffeprosess).

- Jeg tror dette er sterkt overdrevet, og preget av den generelle motviljen mot forslagene.

Fra utredningen s 4:

"Vi bør kunne kreve av en moderne straffesak at den behandler både siktede og fornærmede med respekt og gir dem mulighet for å påvirke saken med sin versjon av hendelsesforløpet. En straffesak er ikke bare et anliggende mellom staten og siktede, men også mellom de private hovedaktørene siktede og fornærmede."

Teologen Paul Leer-Salvesen i artikkelen Jussen og eksistensen i 1995:

"Enten juristene liker det eller ikke, inneholder rettssalen fortsatt vår kulturs viktigste oppgjørssrite for det skyldige menneske. Hit inviteres gjerningsmann og offer for at det skal skje noe med den skyld som er kommet mellom dem."

Figur 5. Innvendinger i høringsrunden mot forslagene i Kontradiksjon og verdighet.

Jeg har lest en del høringsuttalelser. Påtalemyndighetens folk har vært veldig flinke til å sende uttalelser før fristen. Det som har kommet inn i forrige uke som jeg fikk se, det var stort sett fra påtalemyndigheten og enkelte fra dommerhold. Jeg har forsøkt å gruppere de ulike argumentene i denne oppstillingen. I to hovedgrupper er de prinsipielle innvendinger og de praktiske innvendinger. For det første det jeg vil kalle

status quo-argumentet som har kommet fra mange i påtalemyndigheten, nemlig at reformen vil være en gjennomgripende omlegging av vårt etablerte system. Det er helt riktig. Dette er eller vil være en radikal reform, radikal i den forstand at den vil være grunnleggende, den vil gå til roten av det som er problemet med fornærmedes stilling. Etter å ha lest høringsuttalelsene stilte jeg meg spørsmålet: Er norsk påtalemyndighet vaksinert mot å tenke nye tanker? Uttalelsene maler grusomme skremmebilder av hvilke horrible tilstander som vil oppstå hvis fornærmede får slike rettigheter.

Den andre som jo er en sentral og alvorlig innvending, det er at straffesaken må være et anliggende mellom det offentlige ved påtalemyndigheten og den siktede.

Ja, det er jeg helt enig i. Vi skal ikke gå tilbake til slik det var før 1600-1700-tallet. Men bør ikke straffesaken også være et anliggende mellom fornærmede og siktede, mellom fornærmede og påtalemyndigheten og mellom fornærmede og dommerne?

Det tredje typen argument, som her en domstol er representert med. Det er mange som tenker på den måten. Balansen forrykkes. Hva med balansen? Det blir jo to mot en og det er urettferdig – det vet vi. Dette uttrykker det jeg i mitt doktorarbeid om fornærmedes stilling, Mellom tvekamp og inkvisisjon, har kalt det balanseillusjonen, som baserer seg på noe jeg kaller ”the sporting theory of justice”.

Det å se rettssaken som sport eller spill, hvor en kjemper mot en, og hvis det da kommer to på den ene siden - fornærmede ved siden av påtalemyndigheten - så blir det to mot en og det er urettferdig. Men en moderne rettssak kan ikke ses på den måten. Og slike forestillinger om rettssaken som sport og spill, kan ikke ligge til grunn for hvordan vi innretter loven.

Den fjerde innvendingen her – objektiviteten blir mindre, som også kommer fra mange. Jeg har funnet en særlig god uttalelse her fra dommerforeningens utvalg for straffeprosess, ført i pennen av en høyesterettsdommer. Jeg har tatt bort noen av ordene i setningen, men vært lojal mot dens mening. Dersom fornærmede opptrer aktivt, kan dette lett påvirke juryens oppfatningen av objektiviteten av fornærmedes egen forklaring.

Men fornærmede er jo ikke, og skal jo ikke forventes, å være objektiv. Fornærmede kan ikke presses inn i en kunstig objektiv rolle, slik dette sitatet er et eksempel på. Jeg tror tvert i mot at det vil bli lettere for aktor å beholde sin objektivitet når aktor kan konsentrere seg utelukkende om statens interesse i straffesaken og ikke også skal belemres med å representere fornærmedes interesse.

Så kommer en som er utslag av det jeg i boken ”Mellom tvekamp og inkvisisjon” kaller ”myten om fornærmede som hatefulle og hevngjerrige”. Og den er gammel i rettstenkningen. Jeg har likelydende eksempeluttalelser både fra 1800-talls og tidlig 1900-talls norsk prosesstekning. Det er en statsadvokat som sier at de som benytter seg av partsrettigheter, vil være de som er mest pågående, mest hevnsyke eller har en overdreven tro på egen fortrefelighet.

Igjen kan det være spennende å høre de svenske og finske erfaringene.

Dette var et knippe av de prinsipielle innvendingene. Den praktiske er viktig og handler om – og det kommer fra alle domstoler og påtalemyndighet som jeg har sett til nå – og det handler om at det vil forsinke og vidløftiggjøre saksgangen.

Varslingsplikten vil medføre et betydelig ekstraarbeid – antagelig mange årsverk – for politiet, påtalemyndigheten og domstolen, heter det i dommerforeningens høringsuttalelse. Jeg tror at dette er sterkt overdrevet, og at det er preget av den generelle motviljen mot alle forslagene som ligger i dommerforeningens uttalelse. Jeg tror, som jeg sa før, at det er en overkommelig oppgave å endre rutiner.

Til slutt har jeg satt opp under streken her, og det handler om det prinsipielle. Et sitat fra utredningen: ”Vi bør kunne kreve av en moderne straffesak at den behandler både siktede og fornærmede med respekt og gir dem mulighet for å påvirke saken med sin versjon av hendelsesforløpet. En straffesak er ikke bare et anliggende mellom staten og siktede, men også mellom de private hovedaktørene siktede og fornærmede.” Og jeg har også tatt med et sitat fra teologen Paul Leer-Salvesen, som har laget en doktoravhandling om norske drapssaker, dommer i drapssaker og intervju med drapsdømte. Og han sier at: ”Enten juristene liker det eller ikke, inneholder rettssalen fortsatt vår kulturs viktigste oppgjørssite for det skyldige menneske. Hit inviteres gjerningsmann og offer for at det skal skje noe med den skyld som er kommet mellom dem.”

En kan legge til: De inviteres for at det skal kunne bringes på det rene om det er kommet noen skyld mellom dem. Og en kan ikke utelukke den ene parten fra en slik diskusjon. Straffen er statens anliggende, men spørsmålet om en straffbar handling er begått, er i høyeste grad også fornærmedes.

Fornærmedes straffeprosessuelle stilling sett fra en bistandsadvokats ståsted

Advokat Lena Feuk, Sverige

Ja, kjära seminariedeltagare, jag känner mig mycke hedrat att få komma hit. Och jag vill tacka Anne Robberstad för den utmärkta utredningen som hon har gjort. Och jag är altså inte teoretiker, utan praktiker och jag kommer att utgå lite från praktiska erfarenheter av hur det är att arbeta i det svenska systemet.

Jag har följt Anne Robberstads svenska avsnitt lite grann och lagt till mina kompletterande praktiska erfarenheter ut av detta. Och sedan, om tiden rekker, ska jag gå igennem en sak som inte ens är med i uppsatsen och som hetar ”særskild företrädare” på svenska. En ny lag i Sverige, som jag inte vet, eftersom Anne inte har skrivit om det, hur pass det finns eller behövs i dom övriga nordiska länderna.

Skilnaden är altså – jag vill också att ni kanskje säger ifrån om ni inte förstår dom orden som jag anvender, för det kann vara skilnader der. Målsäganden det är den fornærmede – det vill säga brottsofferet – och advokaten kalles målsägandebitrådet. Rettare sagt, man behöver inte vara advokat för att bli målsägandebitråd, och derfor hetar det inte målsägandeadvokat. Man kan vara jur. cand., man kan vara någon annan – det finns inga förmella hinder mot att utnemna någon annan enn en jurist, också som målsägandebitråde. Og derfor heter det inte målsägandeadvokat.

Och systemet det ble utformet så att målsäganden är en potensiell part som kan vælge att bitræde åtalet precis når som helst under målets handlægning eller att låta bli helt og håldet att göra det. Men eftersom man inte vet i førevæg om målsägaren kommer att bitræde åtalet eller inte, så hørs inte målsägaren under ed. Eftersom det kan når som helst komma inn och bli part i målet.

Och det är också så at målsägaren altså inte vitner under ed, men inte heller tar del ut av förundersøkningsmaterialet. Polisutredningen – det är förundersøkningens gång. Och der finns det innskrivit rettigheter i rättegångsbalken for den som är mistenkt for brot – att man har rett att følge og få informasjon om materialet i förundersøkingen medan förundersøkingen pågår. Någo sådant finns inte for målsägaren, og jag er väldigt strikt når det gäller mina målsägare. Jag lämnar inte ut förundersøkningsprotokollet till dom føren målet är avslutat. Och det gör jag i samarbeide med målsägaren og av bevisværderingsskål, særskilt då, eller næstan endast, når det gäller seksualbrott. Derfor att om målsägaren ha gått igennem förundersøkingen så kan det argumenteras utav försvararen som att målsägaren har lest sig till sina oppgifter og lært inn dom, og förberedt sine oppgifter. Derfor så är det en bevisværderingsfråga – jag kann naturligvis inte vægra en målsägare att ta del ut av förundersøkingen. Men jag brukar ressonera

och så lämnar jag inte ut det til någon, så att så här: inte till någon mamma, inte till målsägaren själv för enn efter målet är slutfört.

Dom diskusjoner – jag läser naturligtvis själv igenom materialet och behövs det nåt kompletterande förhör med målsägaren eller någon annan bevisning, så går jag vägen via åklagaren och tar upp et resonnement med åklagaren om det. Så jag får ju inte håller som målsägandebiträde del ut av förundersökningen annat enn målsägandet egna berättelser och videobandförhör innan åtaleanhänget görs i domstolen.

Sen, när det gäller partsställningen, så är det så att om man – oansett om man biträder åtalet eller ej – kann skadestandsfrågan bli så omfattande att den avskills ifrån brottmålet. Men då kvarstår målsägandebiträdet – det är altså fortfarande en kostnadsfri hjälp til målsägaren – och målsägandebiträdet för talan också i det tvistemålet för målsägandens reckning. Och där kommer helt andra rettsregler inn – då gäller ju rettsreglarna för tvistemål, och då – så kann man altså höras – partsförhör under sanningsförsäkran – och jag har haft avskilda skadeståndsmål där gärningsmannen fortfarande – trots att han är dömd i tingsrett och det är fastställd i hovrett – så förnekar han brott, och bestrider skadeståndsyorkanderna och då får man höra parterna under sanningsförsäkran – altså i skadeståndsmålet even om saker om saker i brottmålet. För det är ju en skadegörande handling som är grunden – den rettsliga grunden – för talan.

Det blir också då i tvistemålet skilnader i rettergångskostnadsdelen. Där står målsägaren risken om han tappar målet att få betala motpartens rettergångskostnader. Så sker aldrig i en brottmålsprosess om man inte har haft onödig prosessföring eller försømmelig prosessföring. Då har vi i Sverige – det vet inte jag om ni har i dom övriga länderna – vi har i hemförsäkringen rettsskydd som kann i anspråk tas för rettergångskostnader till motparten. Och det är beloppsbegränsad till – de olika försäkringsbolag har mellan 75000 och 100000 kronor, som dom betalar, och ovanpå det så betalar försäkringstagaren en sjålvrisk på 20%.

Så det är et viktig komplement och gör det mindre riskfylt att föra talan i tvistemålsdelen när det gäller skadeståndet.

När det gäller att biträda åtalet så gör jag det alltid – nestan utan undantag. Och det är en prinsipfråga därför att jag kan välja enligt den första proposisjonen då om målsägandebiträdet som var 87-88. Lagen om målsägandebiträdet tredde i kraft, jag tror det var 1. juli, det var ihvertfall 1988. Där står det att: Att biträda åtalet kan vara uttrykk för bara målsägandens interesse av att åtalet bifalles. Jag behöver altså inte göra någonting særskilt ut av detta, men jag kan också vara oerhört aktiv i prosessen. Och som regel är jag det. Och jag kan säga att jag har undervisat som målsägandebiträde i gemensam kurs för forsvarare och målsägandebiträden. Och det uttryktes ut av många försvarare ifrån hela Sverige att et målsägandebiträde kan många gånger – som biträder åtalet – kan många gånger vara skildaden mellan en friande och en fellande dom. Och det är så att man som målsägandebiträde har man en helt annan kontakt med målsägaren. Man får mycket mer informasjon om omstendigheter rundt omkring målsägaren, vad som har händt, hur saker og ting har varit, som gör att jag kan holda motförhör med den tiltalade – den siktede – på ett helt annat sätt. Jag kan ifrågasätta oppgifterna där og jag kan delta i prosessen på et bettere sätt många gånger enn va åklagaren kann. För det händer at åklagaren inte ens träffar målsägaren, utan politen håller förhören og sen hälsar man på målsägaren 5 minuter för rettergången. Sânt förekommer.

Så den fråga som Anne Robberstad nämnda – att det skulle betunga åklagarens arbete. Det tror jag är precis tvert om – att målsägandebiträdet underlettat oerhört mycket för åklagaren i dom här målen som regel. Jag vill nämna att det kan medföra många konsekvenser att biträda åtalet – jag har skrivit upp här första exemplet – ett mycket stort brottmål, det gäller sexualbrott, under 4 års tid mot ett barn som hade varit plockad i familjehem. Och det hade varit mycket tung förundersökningsperiod. Målsägaren hade 3 gånger försökt begå allvarliga självmord, och hon hade då gjort det då i närheten av min bostad och hon hade bara mitt visitkort i sin plånbok, så det var väldigt tydliga meddelena om att jag var väldigt viktig för henne.

Och då hade vi varit på tingsrätten för att titta – visa lokalerna för målsägaren och det enda hon hade gjort var att gå ut ur tingsrätten och kontrollera var hon kunde begå självmord. Och det fanns en motortrafikled med en bro nära – och där kan jag kasta mig ut, sa hon, så att det var jo väldigt nervöst. Och utan att jag visste om det innan, så efter att åklagaren hade gjort sin sakfrämställning, så vände han sig till mig och så sa han: Jaha, nå får min biträdande åklagare hålla målsägande förhöret här.

Det gick bra kan jag säga – det blev bifall till åtalet.

Men det var alltså helt oförberedt så att man får ju – att biträda åtalet är ett ansvar att vara påläst och kunnig. Det kan också vara så faktiskt att det händer någon gång att det är oengagerade åklagare som har svårt för problematiken kring sexualbrott, svårt och ställa frågor, svårt att formulera sig, svårt att veta vad dom egentligen skall fråga. Det är väl inte så vanligt, men det händer trots allt.

Och då blir det ju så att man blir mer aktiv faktiskt i processen än åklagaren. Det är en skyldighet som man har som målsägandebiträde, beträda att föra klientens talan. Och det kan också i dom fallen vara skillnaden mellan friande och fällande dom.

Jag har också tagit mig för att justera åtalet i några tillfällen. Jag utvidgar inte åtalet utan att jag är väldigt noggrann med att dom justeringar som jag gör, det är samma gärning och som regel samma bevisning, så att det inte blir rettergångskostnader. Att gå der ut över, är att ta risker för målsägandens del med kostnadsfråga och annat om det ligger utanför åklagarens talan. Men här är några exempel på vad målsägandebiträdet kan göra i det avseendet. Så jag har ringat in det här utvidga åtalet – det är en risk som jag ännu inte har funnit att det har varit befogat att göra. Skulle man ha väldigt stark bevisning kanske man kan tenka om där. Men hittills så har jag bara justerat åtalet, och det är någonting som jag tycker det talas väldigt sällan om.

Jag har ett exempel här:

Det var en kvinna, der hennes före detta man hade med en brandyksa huggit sig in i hennes dörr – ytterdörr – till lägenheten. Och hon var fullständigt livredd. Hon fanns der inne och hon hade också ett barn der inne. Han kom aldrig in i lägenheten, utan polisen kom medan han höll på att förstöra dörren. Men då hade åklagaren väkt åtal för skadegörelse och målsägande var hyresvärden. Men kvinnan var också kallad att höras som målsägare och jag förordnades som målsägandebiträde och jag tittade på stämningsansökanden – hon var ju inte målsägare – det finns ju inget åtal väckt åt henne. Så då – jag försökte få tag på åklagaren, men hon var inte antreffbar överhuvudtaget. Jag skrev och jag ringde. Men till slut gjorde jag så att jag gav in en egen justering då till tingsrätten där jag yrkade kompletteringsvis att mannen skulle fällas till ansvar för ofredande mot kvinnan. Och det är ju då exakt samma gärning, och det var inte hemfridsbrott eftersom han inte hunnit in i bostaden. Och på det sättet – och endast på

det sättet kunde jag begära skadestånd för den här kvinnan. För hon hadde stora kostnader – hon va tvungen att flytta hemifrån därför att hon va så redd, och sen va hun tvungen att ta kostnader för – att begära en säkerhetsdörr för att känna sig trygg. Och det va kostnaden med hennes hyra – att det blev högre hyra som hon fikk – och da begärde vi ersättning för det. Och andra kostnader som hon haft, pluss krenkningsersättning.

Och i det här fallet så blev det åklagaren som biträdde min justering. Så det tyckte hon då när hon kom til retten att ja, det kanske man skulle kunda göra så.

Men det hadde altså betydelse for målsägaren att det förordnades att målsägandebiträdet – och det er möjligt at tingsretten såg just detta, eftersom dom faktisk förordnade et målsägandebiträde innan jag hadde givit inn – den här kompletterande yrkandet.

Hon hadde også kostnader for terapi, och – ja, det är många saker som hon inte hadde kunnat begära ersättning for.

Ett annat mycket stort brottmål med många olika otäcka komponenter. Det va en iransk mann som sjölv videofilmade hela skeendet. Han tog sig inn i en lägenhet och band kvinnan først och låste inn de två små barnen i barnkammer med sånn där bombtrådar och grejer, som inte va riktiga visade det sig sen. Men dom såg väldigt riktiga ut, och sedan skulle han krenka henne seksuelt. Han skulle förgripa sig, han skulle begå voldtekt hadde han planerat, så skulle han skicka det til hennes familj i Iran för att krenka dom. Men han hann inte så langt, för mannen kom hem och sen va det mordförsök och mycket otäcka saker.

Men hela det här agerandet – det seksuella agerandet – hadde åklagaren formulert åtalet som seksuelt ofredande. Och jag yrkade att det skulle bedömmas som seksuell tvång. Jag justerade altså brottsrubriceringen. Och det blev bifalt til det i hovretten. Man ansåg altså att det va såpass mycket mer seksuelt agerande enn det mycket kortvariga beröring som seksuelt ofredande innebær.

Och det – en annan brottsrebrusering – medgir også ett högre skadeståndskrav. Och det kan også påvirke i påføljdsfrågan. Det är samma gärning, samme bevisning. Och det enda som krævs, är kanskje mer inngående förhör av målsägande, och i det här fallet mer detaljert syn av videobandet som alt endå redan åberopades av åklagaren.

Och jag har også skrivit någonting av fullmakten. Det är vel inte av interesse for er, men att jag brukar formulere – inte med själva brottsrubriceringen alltid – utan seksualbrott. Så kan man justere då, samt skadestånd i anledning derav.

Når det gäller frågan om enskild åtal, så er det – tycker jag – en bra demokratisk rettighet. Jag tycker att det er sympatisk at det finns med som tanke och som juridisk mulighed. Men jag har aldrig gjort det. Jag har alltid taktat nej. Det er väldigt store risikoer. Man vet at når det gjelder – altså brott som faller under allment åtal, så kan vi vecka enskild åtal som målsägandebiträde. Men det er då kostnadsrisik i det – man får då det som tvistemål då, i rettergangskostnadsdelen og er det et allment åtal, og en åklagare inte har veckt åtal, då er retten redan från början negativt innstelt, og tenker att: jaha, om inte åklagaren har væckt åtal, så kan det vel inte vara så mycket at ta på allvar, så att jag har ingen erfaring ut av at faktisk vecka enskilda åtal.

Och det er ju bevissvårigheter med dom här målsägande brotten som förolämpning og annat. Det sker ju sellan på det sättet, utan det blir vel oftest så at dom – det förekommer olaga hot og mer på den nivå som man går videre. Dom her

förolempningsmålen är ofta rättshavare i min mening. Så att jag har inte valt att vecka åtal där heller. Jag har tackat nej dom gånger jag har tillfrågats. Och när det gäller möjligheten att åberopa bevisning på egen hand, så är det mycket bättre – tycker jag – att ha en bra kommunikation med åklagaren om detta. Och att begära att åklagaren kompletterar brottmålet och det tycker jag brukar fungera för det mesta att man gör så. Och den den bevisning som jag åberopar som målsägandebiträde, det är gällande det enskilda anspråket och då får man ju just tenka på att blir det för mycket bevisning, så avskiljes tvistemålet. Och det blir alltså två tunga processer för målsäganden i stället för en. Och risker för rättegångskostnader i tvistemålet. Så att oftast så – man får ju avväga – det är ett stort brottmål med många förhandlingsdagar finns det större utrymme för mer bevisning i skadeståndsdelen, och andra sidan så är det ju samma bevisning för det mesta. Det är samma vitnen som vet någonting och det innebär oftast att man åberopar dessa vitnen också att höras i frågan om skadeståndet. Och rettsinntyg och annat. Så det är som regel endast bara ett inntyg från någon terapeut och eller någon läkare som blir aktuellt ut över den bevisning som åklagaren åberopar.

Det finns en processuell möjlighet att pröva skadeståndet, som då heter enskild anspråk. Det kan prövas i brottmålet även när gärningen ej är straffbar.

Det kan vara så att det har varit en polisutredning om grov mishandel och sedan så finner man att det endast kan styrkast angående normalgraden av mishandel, och då har det kortare preskriptionstid. Det kan vara så att den mishandel då är preskriberad. Det kan vara så att innan detta framkommer så har den tiltalade – den siktade – medgivit skadeståndsyrkandet att mishandel har det varit i vart fall. Och då kan man pröva skadeståndsfrågan även om mishandeln ännu inte längre är straffbar gärning och det kan också vara så av andra skäl att det inte är en straffbar gärning av någon anledning, men att ändå det har skett någon skadegörande handling som grund. Och då får man styrka det. Så att det blir samma bevisning, men man anger en annan rättslig grund och man kan alltså i brottmålet då fortfarande pröva det enskilda anspråket. Jag har aldrig varit med om att detta har förekommit, men det är iallafall någon ting som man skal vara medveten om som målsägandebiträde, och ibland stå på sig om det visar sig att åtalet inte kan bifallas, så kan det ändå hända att skadeståndsanspråket kan bifallast.

Jag tar upp någon ting om sekretessen, som jag tycker är oerhört viktig. Och vi har det i vår sekretesslag, nionde kapitlet sekstonde paragrafen, där vill jag peka på en viktig ändring som vi har fått. Det är att man kan sekretessbelägga även målsägarens namn även när målsäganden eller brottsofferet då är part i målet. Det kunde vi inte förut i Sverige. Och då hade jag många brottsoffer som hellre avstod ifrån att bli part. Dom avstod från biträda åtalet. Dom avstod från att begära skadestånd, för att kunna rädda sekretessen. Det är ju sexuallbrott vi talar om huvudsakligen här. Det är såpass skuld och skambelagt att sekretessen är oerhört viktig.

Och jag har haft nu senast ett ganska stort brottmål med en psykisk sjuk och störd kvinna som har varit utsatt för sexualbrott ut av sin behandlande läkare. Och hon är väldigt skör så att säga, och blev under tingsrättsförhandling akut psykisk sjuk under den pågående processen. Och hennes sköhet är så stark att så hade inte hon haft möjlighet till sekretäss, för sitt namn, så hade hon inte kunnat agera överhuvudtagit. Då hade hon tystnat.

Där står det alltså i sista stycket att sekretässen omfattar inte den tiltalades eller svarandens uppgifter om hans person, för det är oftast en han.

Och där är e contraccio-slut om man ser till alltså att det gör det dock, för den som är kjärande eller målsägande.

Vi har också någonting som heter stödperson, och det finns innskrivit i rettergångsbalken och anledningen till att det finns innskrivit i rettergångsbalken är – den personen är bara ett personligt stöd till brottsofferet under rettergången. Och det finns innskrivit i rettergångsbalken för att den tiltalade – alltså gärningsmannen – inte skall ha rätt att vägra den personen att sitta med under rettergången. För förut när det var lyckta dörrar när det var sekretess på rettergången så kunde den tiltalade säga att nej, jag medger inte att någon person sitter med här – det känns inte bra. Men då har lagstifteren bedömt att det har brottsofferet – har väldigt stort behov av att ha en stödperson för att orka igenom prosessen. Och därför finns det innskrivit i lagen. I övrigt så har stödpersonen ingen prosessuell uppgift utan det är bara ett personligt stöd.

Ja, det här är då lagen om särskild företrädare för barn. Den har tredt i kraft 1 Januari 2000 och det är när det finns anledning att anta att et brott som kan föroleda fängelse har begåtts mot någon som är under 18 år och det är antingen barnets vårdnadshavare som kan mistänkas för brottet eller någon som står vårdnadshavaren nära som kan mistänkas för brottet. Och man kan anta att vårdnadshavaren inte kommer att ta til vara barnets rätt utan att ha ett motstående interesse. Då kann en särskild företrädare förordnas för barnet och – som ni ser i tredje paragrafen – i stället för barnets vårdnadshavare som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rettergang. Och det betyder att den särskilda företrädaren övertar vårdnadshavarens rätt att säga ja eller nej till att barnet deltar i förundersökningsåtgärder och det är då främst tänkt läkareundersökning och förhör – polisförhör. Dock har särskilda företrädaren inga tvångsmedel till sitt förfogande.

Sedan om det då skulle leda till at det blir ett åtal så småningom, så övertar den särskilda företrädaren målsägandebiträdets uppgifter. Och det är då så att under förundersökningen så skiljer sig den särskilda företrädarens roll som att den personen skal vara objektiv. Et målsägandebitråde är subjektiv – en partsinteresse. Den särskilda företrädaren skall se til samtligas interessen i saken, båda vårdnadshavarens och samhällets och barnets interessen och fattar beslut ut från vad som objektivt sätt kan anses vara barnets bästa. Så jag skulle inte åta mig att vara målsägandebitråde för en mamma till exempel, och också särskild företrädare för hennes barn eftersom jag tycker att det är motstridigt. Det skall var ett objektivt och ett partsinteresse där. Så målsägandebiträdet för barnet – det tycker jag at jag kann åta mig också, eftersom jag redan då skall vara partisk.

Och det här är då en helt ny lagstiftning och den har många komplikationer innbygd i sig. Den mindre komplikationen, tycker jag, i tredje paragrafens första stycket sista meningen, att det är en begränsning i relation till vad som gäller för et målsägandebitråde – att man får inte väcka enskild åtal man får inte heller – anhängigöra ju ett enskilt anspråk, som ligger utanför åklagarens talan. Det tycker jag inte har ett så stort praktiskt betydelse, men det är dock en skilnad.

Det som är problemet med särskild företrädare – skall vi se – det är et – skall vi se här – det är att detta är ett ärende som handläggs enligt ärendelagen. Och att vårdnadshavaren är part i målet. Och det innebär – det finns ingen sekretess i detta gentemot vårdnadshavaren.

Det som finns, har man nu justerat nyligen att – och det tredje i kraft i mars tror jag – att man får försena expederingen av beslut om särskild företrädare ifrån domstolens sida i maximalt 4 dagar innan man informerar vårdnadshavaren. Men fortfarande är det så – skulle vårdnadshavaren ringa till tingsrätten och begära information – och det är kanske inte så svårt – man saknar barnet om det inte kommer hem direkt efter skole osv. Skulle vårdnadshavaren höra av sig till domstolen så har dom ingen sekretess gentemot part på det här sättet. Och det är också så att åklagaren skal ange omständigheterna som ligger bakom att man begär särskild företrädare och där undrar man hur har man tänkt det här i relation till förundersökningssekretess osv.

Och det finns många komplikationer med den här lagstiftningen – den är ny, den är inte enligt min uppfattning inte särskild genomtenkt därför om jag som särskild företrädare behövs, så är det ju så att det finns stora motsetningar i familjen. Då behöver man lite tid på sig att planera åtgärderna, att kunna lära känna barnet, informera barnet om processen och ett barn vill veta vad händer om jag berättar om hur det har varit. Det kann jag jag altså inte hinna på dom timmar eller dagar som förordnadet innebär. Det måste vara en ganska omfattande planering i samråd med socialtjänsten innan man kan informera ett barn om vad som händer på sikt. Så att man får tillräcklig tid att bygga upp en relation till ett utsatt barn. Jag vill bara nämna att det finns, för det här är också en variant ut av målsägandebiträdets funktionen som då är nya, eftersom man övergår till att bli målsägandebiträde – eller utföra målsägandebiträdets uppdrag som särskild företrädare också i den särskilda processen.

Fornærmedes straffeprocessuelle stilling sett fra en forsvarers ståsted

Advokat Aarno Arvela, Finland

Mina damer och herrar. Först och främst måste jag säga att det som är skrivet här för Finlands del är en ypperlig beskrivning av den finska straffprocessen. Arbetet som genomfördes i Finland är det bästa vi kan tänka oss. Det är väldigt lätt att tala för att vad ni vet från den finska processen är nästan allt. Därför försöker jag beskriva situationen från min egen synpunkt som advokat.

Vi hörde här i dag redan i tidigare föredrag att lagarna är konservativa och juristerna är konservativa. Det är precis samma situation i Finland. Vi har ju den nyaste straffprocessen i Norden och vi mötte ju vid lagstiftandet alla de svårigheter man kan tänka sig även om vi i praktiken fick en process som Sverige hade för flera år.

Jag var medlem i straffprocesskomiteen vid början av 90-talet. Arbetet tog tre år för att få färdigt ett betenkande som sedan ledde till att lagen trädde i kraft 1997. Motståndet var nog starkt och det tog flera år förrän lagen trädde i kraft.

Bakgrunden var att vår tidigare process var väldigt inkvisitorisk. Domarna hade stor roll och det som ändrades var att domarna blev passiva och kontradiktoriska principerna trädde i kraft på det sättet att åklagarna fick ta ansvaret för att genomföra processen. Domaren är passiv och koncentrerar sig på att lysna vad som händer i salen. Det här leder till det att även den målsäganden skall vara som part i processen liksom den åtalade. För att få sina intressen och fordringar framfört i processen är det enligt vår mening nödvändigt att målsäganden är part i processen och har rättegångsbiträde speciellt då han ställer krav i processen.

Sakkunning hjälp är enligt vår mening i Finland likaså nödvändig för målsäganden och den åtalade. Det här är den balansen vi har byggt i vår nya straffprocess. Det som ni kanske tänker här i Norge att den här balansen icke på något vis fungerar. Jag tror att våra svenska kolleger är av samma åsikt – vi har inte kunnat konstatera någon risk här.

Equality of arms principen är den genomträdande. Som försvarsadvokat är det viktigt för mig att målsäganden skulle ha ett sakkunnigt biträde, en advokat som vet vad som skall tagas fram och hur kraven skall ställas.

Jag tror att den svenska straffprocessen och effektiviteten är båda sådana exempel som antagligen Norge kommer att följa liksom Finland följde. Svensak processen är enligt min mening den effektivaste i Norden. Vi har inte ännu nått samma nivå men så småningom närmar vi oss.

Det är viktigt att minnas straffprocessens ändamål, varför är vi i processen, vad vill vi nå? Enligt min mening är det sanningen. Vi tänker att i vår nya process muntligheten är det vi värderar som ett medel för domaren att få information av parterna. Den muntliga

processen är det bästa möjliga medlet att få från parterna deras mening, likaväl från den åtalade och målsäganden.

En uppgift för straffrättskomiteen var att förbättra målsägandens ställning i processen. Det är en fråga som väcker uppmärksamhet i medierna alltid. Jag anser att vi gjorde ganska bra arbete i Finland för att förbättra målsägandens situation men mediakritiken finns kvar. Enligt kritikernas mening är brottsoffrens situation alltid dålig.

Enligt vår lagstiftning måste polisen under förundersökningen redogöra målsägandens krav och möjliga bevis. Detta skall göras för att åklagaren skulla kunna framställa målsägandens krav i rättegången. Den här möjligheten kommer ju från Sverige. Åklagarna ställde sig kritiskt mot den här möjligheten, men man kan säga att vi har hittat en balans i Finland så att åklagarna sköter alla enkla krav utan motstånd.

Vi har också den möjligheten att målsäganden kan ställa sina krav skriftligt till rätten. om målsäganden inte vet sina krav ännu vid polisförhöret kann han framställa dem via ett brev til rätten. Man behöver inte gå personligen til rätten och behöver inte använda advokat. Det här är en förmånlig möjlighet som den föregående också.

I Finland är det klart att den målsägande kann om han vill alltid delta i hela processen utom hekningsförhandling. Det är det ända förfarandet där målsäganden inte har rätt att tala. I allt annat kann målsäganden deltaga och använda rättegångsbiträde om han vill.

I vår tidigare process kallades alla målsäganden til processen. Det orsakade ofta onödigt besvär till folk som trodde att de skall komma til rätten även om de inte hade några krav. Blanketterna som användes var ju svåra att läsa och det hände ofta att målsäganden kom til rätten och frågade varför han har blivit kallad och vem betalar mina kostnader för denna dag. Han hade blivit kallad i fall han hade krav men det var svårt att förstå från blanketten.

Den nya processen tar hand om den här situationen redan vid förundersökningen. om målsäganden meddelar att han inte har krav i saken kan han avstå från hela processen. Han kallas inte til rättegången. Det här gör arbetet enklare för domstolen när en del av målsäganden behövs inte kallas til rätten.

Ersättningsfrågan är viktigt för målsäganden. I Finland tar vi hand om ersättningen i straffprocessen i de flesta fallen. Mycket sällan händer det att ersättningarna skall skiljas til civilprocess. Målsägande får sin ersättning handlad i samma process som är effektivare och billigare för honom. Åklagaren sköter om beviset i målet och målsäganden kan komplettera det endast för sin del angående ersättningsfrågor.

Det är naturligtvis klart att den målsäganden kan alltid anlita en advokat. Med tanke på rättegångskonstnaderna har vi i Finland en tämligen bra situation. De flesta har hemförsäkring och får rättsskydd via den. Sedan har vi rättshjälp.

För en målsägande som har lidit personskador erbjuder staten via statskontoret en ersättningssystem som innehåller möjligheten att få en del av ersättningarna betalda av staten och i sista hand om målsäganden inte får rättshjälp eller har inte hemförsäkring hans rättegångskostnader betalda av staten.

Sedan har vi i Finland som i Sverige målsägandes biträde i sedlighetsbrott och i sk närvåld. Brottsoffret i de här fallen biträde med statens kostnad oberoende av personens inkomster eller formögenhet. Närvåld betyder i vanliga fall familjevåld, även våld mellan lärare och elev ock arbetsgivare ock arbetstagare.

Som jurister finner vi oss i en risikabel situation att vi väldigt lätt tänker att ärendet vi tar hand om är ett bagatellärende, rutinsak eller motsvarande. Jag vill påpeka att enligt statistiken har varje finne någonting att göra med en domstol en gång under sin livstid. När vi tänker t.ex. en målsägande så finns det knappast ur hans synpunkt bagatellärenden eller rutinärenden. Det är antagligen det enda tillfället han går till domstolen. Därför är det viktigt för oss som sköter ärendet som domare, åklagare eller advokat att ta i beaktande att fast ärendet kanske är rutin för oss, är det antagligen för den målsäganden den enda gången under hans livstid i rätten.

Paneldebatt

Ordstyrer: Inge Lorange Backer, Norge

Da er vi kommet frem til paneldebatten, hvor hver især får sjansen til å bidra. Mitt navn er Inge Lorange Backer. Jeg er til daglig ekspedisjonssjef for Justisdepartementets lovavdeling her i Oslo, og skal ha gleden av å lede denne debatten.

På min høyre side har jeg da først professor Hans Klette fra Lund, som nå representerer Brottsofferjourernas Riksförbund. Videre Karen-Inger Bast, som er visestatsadvokat hos Statsadvokaten for København, Frederiksberg og Tårnby. Dernest Karl Steinar Valsson som er visepolitiinspektør i Reykjavik. Og til slutt, lengst ute på min høyre side, Tor-Geir Myhrer, førstestatsadvokat hos Riksadvokaten i Norge.

På min venstre side gjenfinner vi tre av innleiderne fra før pause. Vi kommer da til å gjøre det slik at de fire som ikke har hatt ordet så langt, får sjansen først. Så vil jeg gi ordet fritt til salen, og også gi anledning for Anne Robberstad, Lena Feuk og Klaus Ekelund til å komme inn når det passer.

I en nordisk sammenheng er det alltid en glede å kunne stå for en slik diskusjon, enten det er slik at vi har like regler, eller praktisk talt like regler. Eller, som her, når reglene er forskjellige, og vi har noe å lære av hverandre. Og det er jo grunnlaget for dette seminaret. Noen ganger er det til og med slik at enkelte land har gått foran som en spydspiss og prøvd ut reformer, som andre av de nordiske land ikke har vært modne for. Om det er det som er tilfellet her, skal jeg ikke ha sagt, men sikkert er det, tror jeg, at vi her kan lære noe av hverandres forskjellige erfaringer. Det er den finsk-svenske modellen som før lunsj har stått som en utfordring til de vest-nordiske landene. Vi får se om de vest-nordiske landene har noe å holde opp mot denne utfordringen, eller om de tvert imot takler den på en annen måte. [Backers kommentarer i kursiv.]

*Da gir jeg først ordet til **Karen-Inger Bast**. Vær så god.*

Ja, takk. Og også takk for innbydelsen. Og takk til Anne Robberstad for rapporten Kontradiksjon og Verdighet som jeg i hvertfall har fått meget inspirasjon ved at lese. Jeg kan si at det der står om Danmark i rapporten – den danske rettsstilling – det er korrekt beskrevet. Det foregår også selvfølgelig i Danmark en diskusjon om det der på dansk heter forurettedes – altså fornærmedes rettsstilling. Det som diskusjonen i Danmark mer går på, det er ikke om man skal gjøre forurettede til part, men mer generelt hvordan man kan sikre den forurettede når forurettede også er vitne.

Og det der først har vært tanken ved de mange lovendringer vi har fått i løpet av de senere år, det er at hjelpe vitnet, at støtte vitnet og at støtte og hjelpe i at få erstatning. Nu er Danmark i løpet av formiddagen, måske blevet framstillet som et land der litt bakut med det hele. Men vi syns nu også vi har gjort meget på det her området som gjør at vi måske ikke er et u-land allikevel.

Vi har i dansk lovgivning, og har hatt det i mange år, en lov om erstatning til ofre for forbrytelser. Det betyr at et voldsoffer, for eksempel, kan få erstatning fra staten for den skade som det pågjeldende offer har lidt, både i de tilfeller hvor gjerningsmannen er dømt men ikke har noen penger at betale med, og i de tilfeller hvor det er tale om at gjerningsmannen aldri blir funnet. I begge tilfeller går den danske stat inn og yter erstatning.

Det er først og fremst erstatning for det vi kaller personskade. Man kan meget sjelden få erstatning for tingsskade.

Det er også i rapporten beskrevet hvordan vi i Danmark har regler om bistandsadvokater til forurettede, altså fornærmede. Det er først og fremst i sedelighetssaker, voldssaker og andre saker som retter seg mot personer. Det er også viktig her å holde fast i at det offentlige betaler for en bistandsadvokat uansett hvor velhavende offeret er.

Jeg vil også nevne at vi for 6 år siden i Danmark fikk en endring av reglene om behandling av saker mot politiet. Altså hvor en alminnelig borger har vært utsatt for en måske hårdhendt anholdelse. Det kan være vanskelig for en forurettet at stille seg opp mot det store politi, og da fikk vi, i forbindelse med at vi fikk en ny ordning om behandling av klager over politiet, regler i våres lovgivning om at alminnelige borgere der ønsker at klage over politiet har mulighet for at få beskikket en bistandsadvokat.

Den danske riksadvokat har også samlet de regler der finnes på det her området i en instruks og i øvrighet fastsatt regler om at person der vært utsatt for forbrytelser – ja, de kan få utpekt en kontaktperson hos politiet. Altså, en typisk kriminalassistent, som i den konkrete saken bli utpekt som kontaktperson, og hvor den forurettede får vite at har du spørsmål, har du problemer, ja, så kan du ringe til Hans Hansen hos kriminalpolitiet i København. Det har vært en ordning der skulle sikre at den forurettede ikke svever fritt i luften og ikke riktig vet hvor han eller hun skal henvende seg.

Det har også siste år kommet regler om at man har mulighet for, under nærmere betingelser, at få offentlig psykologhjelp hvis man har vært utsatt for en forbrytelse. Igjen er det den danske stat som går inn og betaler for psykologhjelp.

Det er også, for et år siden, etablert det der heter en offerrådgivning i samtlige landets politikretser.

Det har vært nevnt spørsmålet om at den forurettede har mulighet for, i både finsk og svensk rett, at få sakens akter. Sådan er det ikke i Danmark. Der har parten, eller forurettede kan man si, først krav på aktinnsikt når saken er avsluttet.

Det man i Danmark i øyeblikket arbeider med, det er beskyttelse av vitner. Hvordan sikrer man at vitner ikke blir utsatt for forfølgelse på grunn av det de har sagt som vitner i retten. Vi har hatt hele diskusjonen igjen om anonyme vitner, og har fått en liten lovendring som gir mulighet for at helt tilfeldige vitner kan opptre anonymt.

Det man diskuterer i øyeblikket, det er blant annet hvordan vi kan innrette våre rettslokaler – det var man også inne på her i formiddag – således at vitnet ikke sitter i samme ventelokale som den tiltalte og skal inn i retten om litt.

Noe jeg selv har opplevd her i forrige året, under en rockersak hvor jeg var anklager, det var at vi kanskje i våres danske lovgivning har behov for at truede vitner – altså vitner som ennå ikke har vært utsatt for noe, men kanskje kan bli utsatt for trusler fordi de

forteller et eller annet, for eksempel om en rocker, at de egentlig bør ha mulighet for en advokat til at hjelpe dem under saken. Selv om de altså ennå ikke har vært utsatt for noe konkret. Det er klart at en person der stiller seg opp i retten og forklarer noe om en Bandidos-rocker hvertfall kan frykte at der vil skje han eller henne noe bagefter.

Hvis jeg skal si noe om mine egne erfaringer som anklager, så er det ikke slik at folk sådant sett ønsker at være parter i saken. Det har jeg i hvertfall ikke hørt. Man ønsker derimot meget ofte at klage til statsadvokaten over at politiet ikke vil gjøre noe til saken– altså at politiet ikke vil reise tiltale i saken. Det er der vi ser de utilfredse borgere. Vi ser også en gang i mellom at politiet for eksempel har reist tiltale for vold innen den alminnelige voldsbestemmelse hvor den forurettede sier nei, det skal reises tiltale for den grove voldsbestemmelse, og klager over anklagerens utforming.

Det jeg også som anklager opplever, det er en meget stor utilfredshet med at erstatningssøkende møter opp i retten, har sine bilag med og har forventet en mulighet for at få behandlet erstatningskravet under selve straffesaken. Og så har klokken blitt 15.30 om ettermiddagen og så sier dommeren nå utskyter jeg – eller henskyter – erstatningskravet til sivil søksmål. Og så sitter da en erstatningspart som har brukt tid og krefter på at forberede sin sak, møte opp i retten, og så blir det allikevel ikke tatt stilling til erstatningskravet. Da kan man som anklager være helt sikker på at da har man erstatningsparten i telefonen neste dag.

Noe som jeg har lagt merke til i dag, hvis jeg har forstått det korrekt, det er at anklageren i Norge, unnskyld i Sverige og Finland, som jeg forstår det, har mulighet for å tale meget med den fornærmede, den forurettede, advokat om straffesaken. Jeg synes selv, det som i Danmark er vanskelig å trekke grensen for hvor meget man kan tale med et vitne. Det er jo meget tid at vitnet ringer inn til meg som anklager, fordi vitnet har noen problemer, er usikker, ikke vet hvordan vitnet skal forholde seg. Og da kunne en endring – i hvertfall en delvis endring – i vår rettspleielov således at man i høyere grad får advokater for de fornærmede måske medvirke til at anklagerne beder vitnet drøfte sine problemer med den pågældende advokat.

Når jeg selv er tilbakeholdende, og det er andre anklagere også, så er det fordi vi er meget nøye med å oppleve den situasjon i retten at vitnet sier til meg: som jeg også sa til deg i telefonen. Det gir et forkert inntrykk, selv om det måske ikke er noe forkert ved det i at vitnet og anklageren sådan har diskutert saken. Så derfor er de fleste av oss meget tilbakeholdne med det.

*Hjertelig takk, og da gir jeg ordet videre til **Karl Steinar Valsson**, Reykjavik.*

Først noen praktiske opplysninger fra Island. De siste årene har islandsk straffelov, som i grunnen likner den danske, blitt endret i 1999 og 2000. Vi mener vi har gjort mye på de saksområdene som er diskutert her i dag. Jeg har med kopier av bestemmelsene i kapittel syv om den fornærmede og om advokatbistand.

En ting til som vi har arbeidet med i Island de siste månedene er et samarbeid mellom Justisdepartementet, statsadvokaten og politiet om å utarbeide en informasjonsbrosjyre med informasjon som kan fremlegges av politiet for å informere om disse bestemmelsene. Vi tenker at det er mange som ikke er klar over sin rett i Island, og det har vært et problem som vi håper skal bedres i løpet av de neste månedene. Det jeg tror

er viktigst for oss i Island i dag, er at vi arbeider med et utkast til ny straffelov som jeg tror vil bli fremlagt til neste år, i 2003. Jeg tror også at fornærmedes stilling vil bli en av de sakene som vil spille en viktig rolle i utkastet til ny straffelov.

*Takk for det. Da gir jeg ordet videre til **Hans Klette**. Vær så god.*

Anne Robberstad – jeg skulle bara vilja tacka dig en gong til for detta fantastiska arbete. Tenk att gå 4 1/2 månad og skrivit i hop någonting så bra. Hadde man vore så produktiv hela året om så skulle man jo åstadskomma storverk. Så det er bara, Norge, og gratulera att ni har sånna menniskor her.

Jo, själv er jag altså då samvetsvetare och jurist. Jag blev pensjonär i 95 från professor i straffrätt. Jag har her för tilfellet og under min yrksverksamma liv varvat teori og praktik. Det måste man göra när man skriver doksavhandling i juridik så långt tilbaks som på 50-talet då jag började. Så jag jobbade altså ett år sammanlagt som åklagare og sen 1 ½ år som tingsnotarie, og då forstod jag hur viktig det var att man har möjlighet att se hela brottmålsprocessen från olika perspektiv. Så jag fortsatte – jag fikk tilfellet å vardungera dommare i hovrätten i Malmö från midten av 70-talet til midten av 90-talet et par gånger om året, og så stack jag mellan det som försvarare – enskild försvarare – imellan. Og det er dom her erfarenheterna pluss at jag når jag blev pensjonär då ble förbundsforförande for brottsofferjourernas riksförbund. Det er med dom erfarenheterna som bakgrunn som jag nå säger vissa saker som ni kanskje blir lite forbluffade över. Jag skal nemlig ta et mycket bredt samvetsvetenskapelig perspektiv på brottmålsprocessen. För det er ju det faktisk det er frågan om, men det er vi inte riktig medvetna om alltid det, og diskuterar inte med utgångspunkt. Vi måste altså fråga oss egentligen hela tiden: Hur har vi plasserat inn rettsvesenet og, i detta fallet, brottmålsprocessen i det samhälliga strukturella perspektivet?

Vi måste fråga oss vilka grundleggende värden og värderingar har vi, och vilka betoner vi spesielt i brottmålsprocessen. Nu i Sverige når vi har haft valtider, så er det frågan om då demokrati deltagande som har betonats veldig mycket. Det er frågan om frihet, rettvisa, jämstøllhet, solidaritet og trygghet. Dom her grundleggende värdena og värderingarna. Og det er klart att dom spelar inn på vilken process vi veljer. Det har betonats i svenska statsbudget en flera år nu – det er medborgarperspektivet som skal gælde för rettsvesenet. Det er altså rettstrygghet og rettssikkerhet för medborgarna som skal ligga i sentrum hela tiden för vad vi företar oss innom rettsvesenet.

Og då er det frågan om altså då vilka värderingar og värden som vi betonar. Men det er också frågan om vilken økonomi – vad satsar vi på rettsvesenet. Og då – i Sverige så satsar vi ungefär 1 % av bruttonationalprodukten på rettsvesenet.

For å jämföra det – jag kann inte vad ni satsar i Norge og i dom andra nordiska länderna – men som jämförelse kan jag säga att ut i sentral-Europa så satsar man mera. Et land som England, som er mycket en förebild for Sverige i olika avseenden, bland annat rettsvesenet – der satsar man 2 ½ % av bruttonationalprodukten. Og det her er veldig viktig – jag kommer tilbaks til det direkt om en liten stund.

Det er nemlig så at i den svenska brottmålsprocessen – varje år anmelds det ungefär 1 ¼ millon brott. Av dessa brott stannar ungefär 80 % av brotten på förundersökningsstadiet. Dom går altså inte lengre. Og under förundersökningsstadiet

har vi inte tilræckligt mycket innsyn i vad som sker av naturlige skål. Under hovdufôrhandlingen har vi offentligheten og vi har kontradiktionen og vi har deltagende ut av lekmanne dommære osv. Men under fôrundersôkningsstadiet har vi inte alls denne innsyn.

Om man sen går og tittar på Europakonventionen, som gâlder ju som svensk lag siden 1995 – den gâlder ju innâ – frâm 50-talet – men nu som klar svensk lag 95. Ja, da vet ni ju at den skrevs med anknytning til brottslingen – den mistenkte – den tiltalade. Og dâ har vi alle dom her dâ principerna som finns – jag behôver bare nâmne dom: Fair trial, equality of arms, oskyldighetspresumpsjonen, râtten og vara tyst osv. Alle dom som ni kâner sâ vâl.

Det er ju meningen at Europakonventionen skal gâlde inte bare under hovdufôrhandlingen utan under hela fôrundersôkningen ogsâ. Sâ derfor er det fôr mig en sjâlvklarhet at man skal ha tvâpartsfôrfarande redan frâm fôrste stund i brottnâlsprocessen under fôrundersôkningen. Sâ for mig er alsâ dâ det finske tvâpartsfôrforandet der med mômjligheten for kontradiktion direkt frâm bôrjan, med tvâ parter advokater – eller jurister på bådâ sidane osv. Det er ju sjâlvklart – det mâte vi ha enligt Europakonventionen.

Det er min utgângspunkt. Og dâ har vi dâ i Sverige denne situation, som jag nâmnde, med 80 % av alle anmeldte brott som stannar på fôrundersôkningsstadiet. Og mângâ av dom brotten har man naturligtvis inte nâgon gârningmann kjend og man har inget spaningsfôrslag osv., men det er mângâ fall der, der man har kânde gârningmann, men man hinner inte utrede dom på grund av knappe ressurser. Og man skulle kunne utrede mângâ av fallen der man inte har gârningmannen kjend frâm bôrjan, men om man la inn mere ressurser skulle man få tag i gârningmenn.

Der alsâ – går mycket av brottsfrens râttheter fôrlorade – på det stadiet. Og det er vad vi diskuterat ytterligere som et râttsâkerhets og râttsrygghetsproblem menar jag.

Det er ju sâ att i Sverige – man kan få brottskadeersâtninger om inte gârningmannen kan betale osv. Det har Lena talat om. Men ogsâ kan vi nâmne det at kan man gôr det høgst sannoligt at det har begâtts et brott mot en, men man inte hittar nâgon gârningmann, dâ har man râtthet att få skadestând frâm brottsoffermyndigheterna i slutet. Men har inte politen ressurser att hjelpe til att nå upp til den nivân som fordras i bevisningen her, ja dâ går brottsfrens râttheter fôrlorade.

Det skal finnes tilrekkligt med pengar – og det finns det fôr brottskadeersâtninger – men om vi skulle satsa mere, vilket vi mâte gôr i fôrundersôkningsstadiet, sâ skulle det naturligtvis gâtt ennu mycket mere pengar. Men det er et viktig vâlde vi betonar om vi satsar mere pengar. Og det her ville jag sâge innledningsvis. Men dessutom ville jag sâge ytterligere en sak, nemlig at nu mere har Strasbourg-domstolen bôrjat å anvende Europakonventionen. Att inte bare skydda dâ brottslinger og tiltalade brottslinger dâ, utan âven det skal vara positive skyldigheter fôr staten mot brottsfren.

Og der er det frâgan om skydda enligt artikkel 2 og 3 – det gâlder alsâ statens skyldigheter: Att fôrhindra gjennom et effektivt og rationelt kriminalrâttslig system krenkninger av râttheter – under dâ artikkel 2 og 3. Det gâlder att ha strafflager som straffbelegger krenkninger av artikkel 2, 3 og 8. Det gâlder at undersôke påstådde brott mot artikkel 2 og 3, og âtalarna bevisning fôreligger og motivera med skâl. Og det gâlder att skydda dom processrâttslige râttheterna mot brottsfren og vitnen under brottnâlsprocessen. Og det er dâ 3 former av skydd som er aktuelle i det her siste fallet.

Det er skydd for identiteten av et vitne som risikerer at bli utsatt for represalier, der har man erkend som legitim grund for begrensninger til og med, av den tiltalades rettigheter, enligt artikkel 6. Det gjelder skydd for vitnen for krenkninger og deres rettigheter ved forhør og korsforhør under domstolsforhandlinger, og det gjelder skydd for brottsfren og vitnen med treffende visse konfidentiella medisinske krav.

Det gjelder altså sånn her grunnleggende rettigheter som at skydda liv, skydda mot inhuman og degraderende behandling, det gjelder rett til frihet og personlig sikkerhet, en rettsvis rettergang og skydd mot privatlivet – personlige integriteten.

Så det er altså en viktig betoning vi har der. Positive rettigheter for brottsfren. Man ønsker ju at man kunne skrive om hele Europakonventionen, men det blir nok for svært å få alle landene med på det gir jeg si. Men iallafall – det er ju et positivt tegn her. Man har altså modernisert tolkningen som man si. Og det stemmer ju vel overens, tycker jeg, om den grunnleggende verdene og vurderingene vi skal ha i vårt samhälle.

Enligt så vil jeg då bare nämna at den organisationen som jeg representerer, den ideella organisationen så som i Sverige er et komplement til myndigheternas arbeid. Det er altså rettsvesenet, politen og socialtjensten som har grunnleggende skyldigheter betræffende brottsfren. Men her står det då altså at det finns så skyldigheter for politen at informere den skyldighet for socialtjensten at hjelpe brottsfren og deres anholdere osv.

Og så har vi då den 70-tallet den grunnleggende reglene i RF – vår grundlag – at all offentlig makt skal utövast med respekt for menneskers likavärde og den enskilde menneskers frihet og värdighet.

Det er altså et kort sammendrag – om man si at den menneskelige rettighetene i FN-deklarasjonen, si at: Vi er medmennesker av like värde så som måste samarbeide for vi skal overleve. Det sånn her grunnleggende verdene og vurderinger som nu måste komme til full uttrykk også i brottmålsprosessen. Og det er då den förnärmades – det er brottsfrens rettigheter hele tiden måste ökast, og den kommer återminstone opp i samme styrke som tiltalade. Men jeg tror jeg måste stanna der, men tack.

*Ja, tack til Hans Klette. Da gir jeg ordet nå videre til **Tor-Geir Myhrer**. Vær så god.*

Som vel for så vidt Anne Robberstad allerede har antyd, så vil påtalemyndigheten i denne sammenheng – og kanskje særlig etter Klettes innlegg – fremstå som noe av en offentlig autorisert festbrems i forhold til det spørsmålet som vi her drøfter.

Men la meg først begynne med et generelt spørsmål som knytter seg for så vidt til alle slike komparative studier som den Anne Robberstad her har gjennomfört. Og det er at det er forholdsvis vanskelig å gjennomföre fordi reglene i det enkelte land, – på det området som undersøkes – kan være annerledes, ikke fordi man ønsker å gi vesentlig større rettigheter, eller fordi det er større behov for rettigheter på det aktuelle området, men fordi det skal kompensere for regler på andre felter som er mindre vidtrekkende enn i sammenlignbare land.

Og jeg synes på mange måter de forskjellige finske presentasjonene – og særlig da fra dommerhold – illustrerer hvor viktig det er å ha totaliteten inne: Tanken på at en norsk dommer ikke skal kunne overta eksaminasjonen og ikke har noe ansvar for sakens fullstendige opplysning, er ganske fjern for oss. Det er jo noen dommere som er av den

legning at både tiltalte – og for så vidt også vitner – synes de har kommet ganske bra fra hovedforhandlingen inntil dommeren foretar sin eksaminasjon. Behovet for å ha ytterligere en part slik fornærmede vil være, er i vår prosess og med en slik dommerrolle, i hvert fall annerledes.

Og jeg merket meg også forskjeller mellom de nordiske landene, for så vidt gjelder fornærmedes rett til dokumentinnsyn allerede på etterforskningsstadiet. En rett som er der i norsk prosess uavhengig av om vedkommende fornærmede er part eller ikke.

En ren sammenligning over landegrensene av de formelle partsrettighetene til fornærmede, blir da i en viss grad et for snevert perspektiv. Jeg syns vi bør ha det med oss, uten at jeg herved antyder at ikke Anne Robberstad har tatt det inn over seg. Men det er ganske viktig, tror jeg, å se rettssystemet som en totalitet.

Jeg synes også dagen i dag har vist at det er viktig å se på hva som er praksis, og hva som er behovet i de landene vi sammenligner oss med, og her er jeg nok grunnleggende uenig i Anne Robberstads tilnærming.

Jeg har hørt på presentasjonene fra Sverige og Finland, og jeg skal ikke si at vi i norsk rett kan ivareta alt av det som ble presentert fra Finland og Sverige. Men jeg syns det er ganske mye. Og om man da har et prinsipielt annet utgangspunkt til fornærmedes partsstilling enn i Sverige og Finland, er da av mindre interesse. Det viktige er hva som er behovet, og hvordan og til hva de rettighetene man har i de andre nordiske land faktisk brukes.

Og ser man på hvordan livet i virkeligheten er, så er forskjellen mindre enn om man bare ser på reglene. Og vi er vel forbi, i norsk statsliv, å kopiere Sverige bare fordi det er Sverige, som vi jo hadde en tilbøyelighet til tidligere.

Så la behovet være styrende. Og jeg synes nok – særlig når jeg hørte på den finske presentasjonen – at veldig mye var knyttet til behovet for å få fremføre og få forfulgt et krav man måtte ha mot gjerningsmannen. Regler som jeg synes er rimelig godt dekket i den norske prosessen allerede.

Men hvorfor dveler jeg så mye ved dette? Kan vi ikke si: La oss nå bare gjøre disse endringene! Årsaken er at vi i norsk påtalemyndighet mener dette har en kostnadsside. En side som er fyldig beskrevet i de høringsuttalelsene som er avgitt fra norsk påtalemyndighet.

Jeg vil dveler ved, hva som er hovedproblemet i norsk straffeprosess. Nemlig kapasitet og tempo.

Man kan selvsagt fintenke på hvilke rettigheter fornærmede skal ha. Men det viktigste vi kan gjøre for fornærmede, det er å etterforske saken, få den til doms og få avgjort den innen rimelig tid. Det er det viktigste. Så blir resten på mange måter garnityr, slik jeg ser det. Og her sliter norsk politi, påtalemyndighet og domsvesen vesentlig tyngre enn det svenske. Vi får vel ikke så forferdelig mange færre saker gjennom mølla og fram til domstolen enn det svenskene gjør, ca 80 % av straffesakene stopper på etterforskningsstadiet, men det tar i hvert fall vesentlig lenger tid i Norge. Og det er jo en belastning både for den fornærmede og for den forfølgningen retter seg mot. Og her er jeg helt enig med Anne Robberstad, når hun sier at det er åpenbart ikke fornærmedes feil at det går så tregt i norsk straffeprosess. Men jeg tror at med den tradisjon vi har – hvordan vi har forholdt oss til fornærmede, så vil en god del av de rettigheter – i hvert fall de mest avanserte rettighetene som Anne Robberstad foreslår – det vil bidra til å

forsinke prosessen ytterligere. En prosess som altså allerede går for tregt. Det er dels et rutinespørsmål, men det er også et kapasitetsspørsmål.

Jeg valgte å begynne i den retning, for jeg vil gjerne avslutte dette innlegget med å være litt positiv.

Du har litt å gå på nå?

Ja, jeg hadde vel valgt et annet yrke, hvis man skulle være på popularitetstoppen.

Jeg sa til Anne Robberstad i en pause at jeg håper at hennes forslag ikke får den motsatte effekten av det hun tilsikter. Nemlig at de er så offensive, går så langt og med påtalemyndighetens briller, er så virkelighetsfjerne at de også tar drepen på gode forslag om forbedringer av fornærmedes stilling.

For det er helt åpenbart at det er ting som kan forbedres, som kanskje bør forbedres, og det er påtalemyndigheten i rimelig grad innstilt på å bidra til. Vi er ikke på noen måte motstander av at man utvider bistandsadvokatordningen. At man også lar den betalte advokaten få en funksjon i flere saker. Vi er heller ikke motstandere av at underretningsplikten burde kanskje komme klarere frem, eller at man i visse saker bør sørge for at det er en kontaktperson i politi/påtalemyndighet som har ansvaret for å holde kontakten med den fornærmede, slik det ble nevnt fra dansk side, og som også har vært fremme i norsk debatt. Og det er sikkert også flere forslag som bør diskuteres.

Dette er forslag som jeg synes kan gjennomføres og settes ut i livet, uten at det behøver å ha noen grunnleggende negativ innvirkning på det som er vårt hovedproblem. Nemlig at vi må få opp farten. Og greier vi det, så tror jeg vi har gjort mer for fornærmede enn ganske mange andre rettigheter som kunne være mulig å gi vedkommende.

Takk til Tor-Geir Myhrer.

Panelet er jo da satt sammen slik at vi dekker alle de nordiske land, og de forskjellige rollene som gjør seg gjeldende. Men før paneldeltakerne får en sjanse igjen, så vil jeg gjerne åpne for en alminnelig debatt.

Fra et lovgiversynspunkt, så er det nok riktig å si at når vi skal se hva vi kan lære av andre land, og de rettigheter og den rettsstilling som er utviklet der, så er vi sterkt interessert i å vite mest mulig om i hvilken grad rettighetene blir benyttet, og hva de betyr i vårt tilfelle for den faktiske stilling som offeret har.

På den annen side, så er vi jo nødt til å ta i betraktning hvordan fornærmedes rettigheter eventuelt kan virke inn på tiltaltes stilling. Og om det kan oppstå problemer i forhold til de menneskerettskonvensjoner som vi alle er forpliktet av.

Og endelig for lovgivervurderingen vil det i dag med de forskjellige målsettinger vi har på straffeprosessens område, spille en rolle hvordan vi kan fremme en effektiv straffesaksbehandling. Om hvordan en styrking av fornærmedes rettigheter rent faktisk kan virke inn på effektiviteten i straffesaksbehandlingen. Men det er også et spørsmål – hvis de virker mot hverandre – om den ene eller den annen verdi skal prioriteres høyest i den situasjon som vi nå står oppe i.

Dette har vi allerede fått mange ansatser til og fått svar på gjennom de forskjellige innleggene som har vært holdt i seminaret. Det er også andre aspekter som hører hjemme i diskusjonen. Men jeg vil da gjerne gi ordet fritt.

Jag heter **Roberth Nordh**, och är hovrättsråd vid hovrätten över Skåne och Blekinge i Malmö. Dessutom är jag docent i processrätt vid Uppsala Universitet. Jag arbetar för närvarande på en monografi om handläggning av ersättningsanspråk i samband med åtal för brott.

Jag har med intresse lyssnat på inläggen både i formiddags och vid den här inledande paneldiskussionen. I anledning av vad som sagts skulle jag vilja göra följande reflektioner.

I Sverige har de processuella regler som handlar om målsägandens ställning i processen i stort sett varit den samma sedan 1948, när den nuvarande rättegångsbalken infördes. Att målsäganden har rätt att biträda åtalet och framställa ersättningsanspråk i samband med åtalet alltså inga nyheter för svenska jurister. Det vi levat med i över 50 år. Vad som har tillkommit de senaste 10-15 åren är fokuseringen på målsägandens roll mer allmänt i processen. Särskilt möjligheten för målsäganden att få ett målsägandebiträde som stöd och företrädare har inneburit en klar förstärkning och framhävande av målsägandens processuella ställning reellt sett.

Att målsägandens ställning som part eller potentiell part kommit allt mer i fokus tror jag sammanhänger med att brottmålsrättegången inte längre är inkvisitorisk, utan akusatorisk. Det är fråga om två parter som står mot varandra. Domstolen har därmed då fått en mer passiv roll. Inte på det sättet att domstolen saknar en skyldighet att utreda oklarheter och otydligheter, men det förekommer ytterst sällan att domstolen på egen hand för in ny utredning i målet. Domstolen har möjlighet till det enligt rättegångsbalk, men möjligheten utnyttjas i stort sett aldrig.

I linje med denna utveckling har det också blivit allt viktigare att få in brottsoffret i processen som en part vid sidan av åklagaren. Det innebär däremot inte att man bör tala om något formellt trepartsförhållande. Tvärtom handlar det fortfarande om en process mellan två sidor, den ena som vill att någon skall bli fälld för brott, den andra som hävdar att det inte har begåtts något brott, i vart fall inte av den tilltalade.

Samtidigt bör man vara uppmärksam på att fokusering på brottsoffrets ställning kan skapa en risk för obalans i processen. Det är inte alldeles givet att en tilltalad tycker att det är en riktig balans när han eller hon själv företräds av en försvarare och målsäganden har både en åklagare och ett målsägandebiträde till sin hjälp.

Låt mig vidare mycket kort säga något om en av de problemställningar som kan uppkomma om man, som övervägs i Norge skall övergå till att ge målsäganden en formell partsställning i brottmålsprocessen.

En sådan reform kräver att man har en klar definition av begreppet målsägande. I debatten i dag har det sagts att målsägande är den som har ett rättslig krav eller har blivit utsatt för ett brottsligt angrepp. Ja, är det så kan man fråga sig. Även om man ogillar ett åtal, så har det påstådda brottsoffret varit målsägande i processen. Det kan alltså inte krävas att man verkligen har blivit utsatt för ett brott. Kan man då säga att målsägande är den som *påstår* sig ha blivit utsatt för ett brott. Hur är det då om man t.ex. antar att någon affärsinnehavare annonserar att zigenare inte släpps in i affären. Är

då alle zigenare i Norge, i Norden, eller kanskje i hele verden målsägande och har rätt att föra talan som part och kanske till målsägandebiträde.

Slutligen vill jag bara säga beträffande frågan om användningen av partsmøjligheten för målsäganden i själva brottmålsdelen att min erfarenhet av drygt 20 års dømmande är att det förekommer ganske sjallan att en målsägande biträder åtalet. Och i praktiken spelar det knappt någon roll. Oftast för nämligen målsäganden samtidigt talan om ersätning, vilket innebär att möjligheterna att agera i processen inte förändras av att man dessutom biträder åtalet.

Det innebär att man kanskje inte skall hoppas på altför stora praktiska verkninger av en sådan reform, men å andra sidan dom har de farhågor som uttalats i dag om att en reform kommer att ställa til völdiga problem för åklagare och domstoler mycket lite på føtterna.

Jeg heter **Vigdis Bratz**, og jeg representerer Norsk Kriesesenterforbund

For ca. 17 år siden begynte jeg å arbeide på et kriesesenter. Dette betyr at jeg gjennom 17 år har møtt offer eller fornærmede som de kalles i denne sammenhengen. Jeg har møtt dem når de kommer inn på kriesesenteret, jeg har møtt dem når de møter politiet i avhør, og jeg har møtt dem under deres møte med domstolen.

Det de beskriver, er avmakt. Avmakt i forhold til sin egen situasjon og sitt eget liv. Jeg vil derfor begynne med å si stor takk til Anne Robberstad for det arbeidet hun har gjort. Vi har ventet lenge på dette. Det var godt å kunne lese en utredning hvor det klart og tydelig var formulert så mye av det vi har tenkt.

Det som slår meg som gjennomgående, er at fornærmede ofte opplever seg som fornærmet på nytt i møte med påtalemyndighet/domstol. Utsatt for nye krenkelser, nye overgrep i møte med rettssystemet. En opplevelse av å ikke bli hørt, ikke bli sett, blir ikke tatt på alvor. Dette er en vond opplevelse. Det er også en opplevelse av å ikke få være aktør i sitt eget liv, noe som er svært viktig for å kunne gjenopprette livet sitt, og gå videre.

En ganske kjent forsvarsadvokat sa ved en anledning at ”domstolen er Norges største teaterscene”. Jeg husker jeg ble overrasket den gang, for jeg hadde alltid tenkt slik at i domstolen der skjer rettferdighet. Det var det jeg engang forventet. De siste 17 års arbeid har vist meg at slik er det nødvendigvis ikke.

I domstolen skjer nye overgrep. Det er bare det som kommer fram der og da som kan legges til grunn for den dommen som avsies. Dette betyr at alt det man klarer å holde skjult, taler til tiltaltes fordel. Den fornærmede har liten eller ingen mulighet for å få fram sin opplevelse og sine viktige opplysninger fordi hun/han mangler partsrettigheter.

Vi har lenge etterlyst, og vi bifaller sterkt ordningen med at fornærmede skal ha partsrettigheter, og der gjennom også muligheten for å påvirke – være til stede. Mulighet for å få fram de nødvendige spørsmål som aktor ikke alltid stiller.

Ofte ser vi også en dårlig forberedt aktor. Noen ganger har jeg til og med opplevd at aktor får saken i hånden når han går inn i rettssalen. Han har ikke noe forhold til den det gjelder og ikke noe forhold til saken, og noen ganger syns han ikke engang om saken. Alt dette er ting som gjør at det oppleves enda mer urettferdig for den fornærmede som dermed ikke har noen til å tale sin sak.

Jeg skjønner godt at dagens ordning føles behagelig for domstolen, for dommere, for aktoratet. Men den er dermed nødvendigvis verken god eller rettfærdig for ofrene. Den er ikke god for de fornærmede, når de ikke føler selv at de blir ivaretatt.

Myhrer brukte begrepet ”å se ting med påtalemyndighetens briller”. Jeg bruker også briller, jeg har lært meg at etter hvert som tiden går og jeg blir eldre, så er det nødvendig å skifte briller. Ellers så begynner man å se dårlig. Jeg lurar på om kanskje tiden nå er inne for å skifte briller hos påtalemyndigheten.

Jeg takker for ordet. Mit navn er **Jens Stausbøll** og jeg er dommer i Københavns Byret, hvad der svarer til Oslo Tingrett. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke for at de danske domstole er blevet inddraget i dette arrangement og at vi har fået tilsendt Anne Robberstads udmærkede rapport, som vi har læst med stor interesse.

Jeg tager ordet for at kommentere den tendens, der er i politiske kredse - i hvert fald i Danmark - med et ønske om højere straffe og en styrkelse af retsstillingen for ofre for forbrydelser. Jeg kan som dommer kun erklære mig enig i, at man i en løbende proces hele tiden bør være opmærksom på om ofrenes retsstilling kan forbedres. Vi skal bygge vores arbejde på respekt for ofrene, men – og det er baggrunden for at jeg tager ordet i denne forsamling – vi skal også respektere de tiltaltes rettigheder. Vi må ikke glemme de grundlæggende principper. Når jeg hører indlæg specielt fra vores svenske venner, hvor man beskriver offerets advokats rolle i et system hvor offeret har fået tillagt en egentlig partsstatus, løber det mig en smule koldt ned af ryggen, fordi man lukker en yderligere aktør ind i retten vel ofte med det klare formål at få den tiltalte dømt for en mulig forbrydelse.

I Danmark har anklagemyndigheden pligt til at være objektiv, og man kan rejse det spørgsmål om den samme objektivitetsforpligtelse gælder for offerets advokat når han eller hun fremfører sine synspunkter i retten. Jeg har læst lidt i Anne Robberstads rapport og kan ikke finde nogen omtale af spørgsmålet om en sådan forpligtelse. Jeg minder i den forbindelse om det grundlæggende princip om equality of arms.

En anden ting jeg hæfter med ved, er spørgsmålet om vidneansvar og sandhedsforpligtelse. Medfører det at man giver offeret egentlige partsbeføjelser at offeret ikke mere har sandhedspligt? Hvis dette er prisen for at give ofrene partsstatus, vil det være et meget afgørende brud på de principper vi dømmer efter i Danmark. Meget ofte er det sådan at det eneste bevis for den tiltaltes skyld er offerets egen forklaring. Hvis vi ikke er sikre på at offeret taler sandt kan det blive vanskeligt at dømme den tiltalte, og man kan derfor risikere at gøre offeret en bjørnetjeneste ved at give offeret partsstatus.

Det sidste jeg vil sige noget om, er spørgsmålet om afgørelser om erstatningsspørgsmål. Som omtalt af Karen Inger Bast fra Statsadvokaten for København har vi i Danmark en ordning med offererstatning fra statskassen. Ofrene får deres krav på personskadeerstatning dækket af staten, der så har et regreskrav mod den domfældte. Hertil kommer at man, vel på linie med de øvrige nordiske lande, har en udpræget privat forsikringsdækning. Meget ofte overgår offerets erstatningskrav til et forsikringsselskab som har betalt skaden til offeret. Forsikringsselskaberne indkaldes til at møde i retten for at gøre kravet gældende så det kan medtages i dommen, men – og nu kommer jeg til mit point – meget ofte møder forsikringsselskaberne ikke. Grunden hertil er den simple, at en overvejende del af de personer der dømmes for strafbare forhold er uden

økonomiske midler. Selskaberne vurderer fra sag til sag om der er udsigt til økonomisk dækning fra den tiltalte, og udebliver fra retsmøderne hvis det skønnes at dette ikke er tilfældet. Et offers erstatningskrav er kun relevant hvis der er økonomisk dækning, og vi skal passe på at vi ikke skuffer ofrenes forventninger, hvis de stilles noget i udsigt, som der ikke er dækning for i virkeligheden. Til min danske kollega fra anklagemyndigheden, Karen Inger Bast, vil jeg blot si at jeg ikke kender til danske dommere der afviser erstatningskrav fordi klokken er blevet 16.30. De danske domstole lever naturligvis om til de bestemmelser om behandling af erstatningskrav som Anne Robberstad også gengiver i sin rapport. Efter bestemmelserne afvises behandling af erstatningskrav i straffesagen alene hvis oplysningerne er ufuldstændige eller at behandlingen af kravet ikke kan ske uden væsentlig ulempe. I disse situationer udskydes erstatningskravet til et civilt søgsmål.

Ada Sofie Austegard, daglig leder i Stine Sofies stiftelse. Jeg er også mor til ei jente på 8 år som ble voldtatt og drept i år 2000. Det vil dermed si at jeg kanskje ikke er objektiv nok til å ha et innlegg her, men jeg synes kanskje tiden er inne for at de det gjelder kan få uttale seg.

Et av hovedprinsippene i forvaltningsloven vår, her i Norge, det er å verne mot offentlig/vilkårlig behandling. Det hadde vært et ønske at dette prinsippet også ble tatt inn i straffelovgivningen, og jeg tror det er veldig viktig at påtalemyndigheten som hevder at tiltak som er satt i gang nå kanskje kan vurdere å ta evaluering. Snakke med de som har opplevd å være offer og pårørende og kanskje få en tilbakemelding. Det er ikke skjedd.

Stine Sofies stiftelse hadde et seminar med 16 mødre av barn som var blitt drept de siste 5 årene, og de var alle enige i Anne Robberstads sin uttalelse: "viktigere enn å få medlidenhet, det er å bli tatt på alvor". Det å bli anerkjent som en sentral deltaker i sitt eget barns saksgang, der man skal finne ut hva som er skjedd. Det er ingen av de mødrene som har opplevd at påtalemyndighet/politi har kommet tilbake og spurt om de er fornøyd med den behandlingen de har fått, og derfor synes jeg det er betenkelig at påtalemyndigheten kan gå ut å hevde at sånn er det og sånn fungerer det, når det ikke er noe grunnlag for å si det.

Når det gjelder et trepartssystem, så tror jeg ikke at det er det som er hovedproblemet, å få endringer i det systemet i Norge. Det er klart det er en omfattende jobb med lovendringer osv., men jeg tror det heller er et veldig viktig prinsipp som rokkes ved, og det er maktprinsippet. Og jeg tror det tradisjonelle som så klart ligger i bunnen, det er den makten som påtalemyndigheten har og utøver i dag som stiller sterkest. Men det er vårt ønske som pårørende og ofre at vi nå skal få en verdig behandling. Jeg kan da vise til saker som er av moderne tid, og det er ingen av dem jeg har vært i kontakt med, som har hatt alvorlige saker, som har følt at de har fått en verdig behandling.

Jeg vil bare takke Anne Robberstad for "Kontradiksjon og verdighet" som hun har skrevet. Den har vært med på å sette ord på våre følelser. Takk.

Lindbjørg Baghat, Voldsofferforeningen. Jeg er selv et voldsoffer. Jeg har en kommentar til Tor-Geir Myhrer. Du snakket om at det viktigste er å få en rask etterforskning, rask saksbehandling og få saken raskt opp til doms.

Jeg er selv offer i en veldig alvorlig straffesak og den skal opp til ankebehandling nå i desember. Da har det nesten gått tre år. Jeg kan love deg og påtalemyndigheten, at hvis jeg ikke hadde vært aktiv i denne saken, på eget initiativ, og ved hjelp av støttespillere, så hadde kanskje saken ligget på politikammeret. Du mener at hvis fornærmede får mer del i saken, så vil saksbehandlingen ta lengre tid. Min erfaring er stikk motsatt.

Nå synes jeg det er på tide at påtalemyndigheten tar på seg andre briller og ser litt på den virkeligheten som er der ute, og hører på ofrene, for vi blir flere og flere ofre som ikke godtar den behandlingen vi blir utsatt for. Det som gjelder her, det er å få frem sannheten, og det er et veldig tungrodd system når et offer ikke en gang får lov til å komme med innspill overfor aktoratet, ikke får lov å komme med beviser. Alt må gå gjennom bistandsadvokaten. Det er et tungrodd system og det systemet tar mye lengre tid enn hvis offeret hadde fått mer direkte partsrettigheter.

Margit Lømo, leder i Landsforeningen for voldsofre. Målet vårt er for det første å hjelpe voldsofre, motarbeide volden og for det andre å bli overflødige. Vi er ikke opptatt av å straffe noen som helst. Vi er opptatt av å hjelpe ofrene til å få stoppet volden. Det er det det er snakk om. Ofrene er ikke opptatt av å få noen straffet. Det man er opptatt av, det er å få stoppet volden og få den hjelp man trenger.

Det er klart at det er ofrene som er det viktigste vitnet og som har mest innsikt i sin egen sak. Derfor synes vi det er flott at ofrene nå blir hørt og vi synes det er veldig flott det Robberstad har kommet med og er veldig enige i det Bohinen sier og alle de andre som trekker frem at ofrene hele tiden må stå på og forklare sin egen sak.

Problemet er når du anmelder en sak til politiet. Det er fryktelig vanskelig å få en kontaktperson i politiet. Det er derfor vi har en bistandsadvokat for å passe på at politiet gjør den jobben de skal gjøre og får den kontakten med ofrene. Det er fordi vi skal slippe å få så mange saker som henlegges, det er det vi alle er opptatt av. Vi er opptatt av at saker skal komme opp for retten og at volden skal stoppe og at den ikke skal flyte videre.

Dette med voldsoffererstatning, det er jo en hjelp til ofrene og det stemmer det at det er ofte at dommerne ikke tar med erstatningskravet til ofrene i straffesaker fordi det forkludrer selve straffesaken. Men når det er et krav i voldsoffererstatningsloven at det skal være tatt med i straffesaken, så blir jo dette et paradoks. Det eneste jeg lurte på som jeg vil spørre Bohinen om, det er dette med bistandsadvokatorordningen, at den skal utvides. Her står det for kvinner, barn og eldremishandling, men hva med mennene?

Før jeg gir ordet videre til panelet har jeg lyst til å peke på et par av alle de spørsmålene som har blitt trukket frem. Ikke minst i lys av de siste innleggene kan det være grunn til å spørre seg om det er viktigere å sikre rettigheter for fornærmede i noen typer forbrytelser enn å sikre rettigheter helt generelt for alle fornærmede. Jeg stiller spørsmålet også på bakgrunn av de avgrensingsproblemer som kan være knyttet til selv begrepet "fornærmede", som Robert Nordh var inne på i et innlegg tidligere.

Et annet spørsmål som jeg har lyst til å reise, henger sammen med en synsvinkel som Anne Robberstad har vært nokså opptatt av, nemlig forholdet til grunnstrukturen i straffeprosessen og rollefordelingen mellom sentrale aktører. I den formen for kontradiktorisk, for ikke å si akkusatorisk, prosess, som vi kjenner i Norden og i alle fall

i Norge, kan man reise spørsmålet om rollefordelingen kan gå på bekostning av påtalemyndighetens objektivitet. Det er et spørsmål om rettigheter for fornærmede kan gjøre det lettere for påtalemyndigheten å oppfylle de objektivitetskravene som ligger innbakt i vår straffeprosess.

*Hvis noen av panelet skulle føle seg kallet til å ta fatt i disse spørsmålene, ved siden av andre og meget viktige saker som har vært reist her, så vil vi sette pris på det. Da er tiden kommet så langt at dette må bli den avsluttende kommentar som paneldeltakerne får gi. Jeg begynner til venstre for meg og gir ordet til **Klaus Ekelund** først.*

Etter hva jeg har hørt, blir ikke prosessen langsommere enn tidligere hvis bistandsadvokat får en sterkere stilling. En slik erfaring har jeg ikke selv. Jeg har ingen statistikk å vise til, men jeg synes ikke det går langsommere enn tidligere. Det er viktig å få dom for erstatningskravet. Det kan være en forutsetning for å få en erstatning fra det vi kaller statskontoret, fra staten. Derfor er bistandsadvokaten ofte der, og det er viktig for han, særlig i forbindelse med skader som ikke erstattes av forsikringen. Videre, de to siste årene, finnes det folk som tror at påtalemyndigheten ikke kan være objektiv hvis fornærmede kommer mer inn i bildet. Jeg ser nå ingen tegn på det. Det fins ingen forskjeller. Takk.

Lena Feuk: Min erfaring er at det har stor betydning for hele prosessen på et positivt sett at det fins et målsägandebitråde (bistandsadvokat) for offeret. Det gir mye mer respekt. Det blir en mye bedre prosess med en mye bedre balanse for alle berørte parter. Det er holdningspåvirkning på mange sett at man behandler også offeret med respekt. Man slipper mange vanskelige spørsmål, for det er målsägandebitrådet oppgave. Det står skrevet i proposisjonen og i loven at målsägandebitråde skal se til at det ikke stilles ubehagelig spørsmål som ikke har med saken å gjøre, f.eks. om offeret hadde høyhælte sko, korte skjørt eller utringet bluse på seg. I prosessen mener jeg det er balanse: Aktor kan styrke sin objektivitet når han slipper partsinteressen og kan la målsägandebitråde ivareta den. Det blir balanse på den måten at det fins en forsvarer på andre siden med tilsvarende partsinteresse. Det blir balanse med en som er objektiv, og to som er partiske, en på hver side.

Videre mener jeg at det også gjør offerets situasjon tydeligere. Det påvirker lovgivningen at man får innsyn i at offeret har mulighet til å få juridisk støtte og at bistandsadvokaten kan se til at offeret kan få personlig støtte. Det gjør at offeret kan orke mer i prosessen og beskrive sin situasjon. Dermed får hele samfunnet bedre innblikk i hva offerets situasjon faktisk er, og det påvirker lovgivningsarbeidet som pågår hele tiden. Det innebærer at det tas mer hensyn til og man har mer respekt for offerets situasjon. Ingen ønsker at det skal skje på bekostning av den tiltaltes rettigheter, absolutt ikke, men man må også se at det faktisk er et justismord etter offerets mening når skyldige går fri. Det er ingen som vil at noen uskyldige skal dømmes. Det er virkelig ikke i noens interesse i rettsvesenet. Det er heller ikke det som er meningen med målsägandebitrådet.

Min erfaring er at målsägandebitrådet får mye informasjon som forenkler påtalemyndighetens arbeide og derfor fremskynder prosessen, gir et bedre beslutningsgrunnlag og gir påtalemyndigheten mange tips om hvilke omstendigheter som bør utredes og hvilke bevis som kan sikres på et bedre vis. Det tror jeg er et gode

for prosessen og øker samfunnets respekt for rettsvesenet. Jeg tror ikke det vil ha motsatt effekt om offeret får en bedre stilling. Selvfølgelig må alle gamle bevisregler også gjelde. Det er ikke det som forandres, men mulighetene for å ivareta bevis som faktisk finnes.

Ofrene er ikke sterke i seg selv i en prosess. De er jo medtatte og skadet og det er derfor de har rett til erstatning. Det er jo ikke for å vinne noe, men for å komme tilbake til null. Når det gjelder kompensasjon, når det gjelder utmåling av erstatning, så er det slik at mange av mine målsägare sier at de ikke vil ha penger - de vil ikke at man skal tro at det er for pengenes skyld de gjør dette. Jeg bruker å si til dem, at det er viktig at de får det, for de har mistet så mye og vi kan begjære det, og de behøver ikke å ta dem ut om de ikke vil. Men når de først har fått det, så har de følt at det også er et bevis for at de har blitt utsatt for skader og på sikt så føles det bra at det også bekreftes fra samfunnet.

I Sverige har vi tre muligheter til å få ut erstatning. I første hånd skal den kreves av gjerningsmannen, den som er dømt for lovbruddet. Har han ikke midler og det ikke er en person han har bodd sammen med, så kan man få det gjennom hjemmeforsikringens overfallsforsikring. Rekker ikke noen av disse mulighetene må man søke hos Brottsoffermyndigheten om få ut erstatning. Så i Sverige finnes det muligheter til å få ut erstatningen selv om de fleste dømte ikke har økonomiske midler. Det gjelder både oppreisning og erstatning, og det prøves av domstolen. Jeg stopper der. Takk.

Tor-Geir Myhrer: Jeg skal forsøke å ta det forholdsvis kort og konsist. Jeg tror at Bohinens og påtalemyndighetens tilnærming til dette spørsmålet er forholdsvis lik. Vi stiller nemlig spørsmålet, hva er det behov for? Hvilke rettigheter er det behov for og i hvilke saker er det behov for dem? Det synes jeg er et fruktbart utgangspunkt. Jeg kan også da signalisere hva som er påtalemyndighetens grunnleggende standpunkt: Vi er ikke tilhengere av og vil gå imot en generell partsstilling. Vi vil neppe kunne bifalle noen ankerett og heller ikke noen generell tilstedeværelsesrett for fornærmede.

Utover det så kan man være gjenstand for å diskutere det meste, og jeg synes det er mest fruktbart å spørre, hva er det behov for og i hvilke saker? Det er nok også mer prinsipielle forskjeller, spørsmålet om hva straffesaken skal være og hvilke formål den skal tjene. Det tror jeg vi skal la ligge her. Jeg synes nok også at det å ha to subjektive innlegg (fra siktede og fornærmede) og et objektivt (fra påtalemyndigheten) pluss domstolen, og således et slikt trepartsforholdet som ble beskrevet fra svensk side, egentlig, er vanskelig å se behovet for.

Jeg skal avslutte med å ta dette brillespørsmålet igjen. Det er nok helt riktig at man blir preget av det ståstedet man har. Og når noen mener at påtalemyndigheten og kanskje spesielt jeg bør bytte briller, så mener de jo ikke at jeg skal bytte briller, de mener at jeg skal ta de andres briller. Da kan jeg for så vidt replisere at den grunnleggende svakheten ved Anne Robberstads utredning er at hun overhodet ikke har hatt noen annen parts brille på seg, og i tillegg sier at det vi i påtalemyndigheten måtte se med våre briller, ikke er gyldige standpunkter. Takk.

Hans Klette: Medborgerperspektivet skal være grunnleggende for rettsvesenet, sier vi i Sverige. Det har vist seg på ulike vis, vi har ikke vært inne på den tradisjon som dere var mye tidligere på her i Norge, nemlig mekling og konfliktrådets arbeide. Det som

internasjonalt går inn under begrepet "Restorativ justice". Man er med medborgarne for å forsøke å løse konflikt, og bedre resultat blir det.

Rettsvesenet i våre land har vist et veldig dårlig resultat når det gjelder strafferettssiden, nemlig återfall, återfall og åter återfall. Og derfor så forsøker man å sette brottsofferet, brotslingen og lokalsamfunnet i sentrum for megling og videreutviklingen med "Restorativ justice". Det har vi ikke diskutert så mye, men det kommer vi til å diskutere i Norden mer og mer. Og derfor ser jeg just det her steget i fra myndighetsmakt til medborgermakt i brottmålsprosessen som veldig viktig.

Det er frågan om definisjonen av brottsoffer. Enn så lenge er det FN's deklarasjon om brottsofferfundamentale rettigheter, der vi har en bredere definisjon av brottsofferet, nemlig brottsofferets nærmeste og vitnen som blir truet f.eks. Det har vi ikke ennå vært inne på. Bistandsadvokatene og deres nærmeste, vitnene og deres nærmeste, blir truet i dag, som setter hele rettsmaskineriet på spill om det overhodet skal fungere. Og det er en veldig viktig sak som vi også må ta tak i. Alt dette her knytter seg mye mer til de menneskelige rettighetene enn vi har vært medvetende om i Norden.

For meg er det altså grunnleggende at vi har mye av topartsforholdet tidlig i førundersøkelsen med kontradiktorisk prinsipp i sentrum, og da åklagaren på noget vis er hva man på kontinentet kaller "førundersøkningsdommere". Da har vi altså en mulighet første gangen, mens innsynet fra samfunnet ikke er stort, til å forsøke å komme en bit i rettsvisbehandling. Når åklagaren kommer inn i hovedforhandlingen, har han et bedre underlag, og der har vi det offentlige innsynet og vi har enda mer lekmanninnflytelse gjennom lekmannsdommerne. Da har vi en enda bedre sjanse enn vi har i dag at få akseptert at vi hva vi kommer fram til i brottmålsprosessen, det er noen ting som allmennheten opplever som rett og rettvist. Det er utrolig viktig dom her utviklingstendensene for allmennhetens fortroende for våre rettssystem som på grunn av blant annet utilstrekkelige ressurser osv. ikke fungerer som de burde gjøre i en rettsstat. Takk.

Anne Robberstad: Det var enkelte ting fra innlegget til Løvmo. Når noen snakker om kvinnemishandling så er det selvfølgelig sånn at i dag betyr kvinnemishandling mishandling av kvinner og menn. For en gangs skyld så betyr kvinner også menn. Det pleier å være motsatt, at han betyr begge kjønn. Og som du vil se i utredningen på s. 72 så er det selvfølgelig en kjønnsnøytral bestemmelse.

Det danske innlegget stilte spørsmål, skal bistandsadvokaten være objektiv? Nei, det skal den advokaten ikke være. Og det henger sammen med at jeg foreslår ingen endring i den regel som preger både norsk og dansk prosess, nemlig at fornærmede har plikt til å si sannheten. Det at fornærmede har sannhetsplikt, må få stor betydning for bistandsadvokatens oppgave. Jeg vil generelt stille veldig høye etiske krav til advokater, og særlig kanskje til bistandsadvokater ut fra dette spesielle momentet om at deres klient har sannhetsplikt i motsetning til tiltalte.

Det har blitt hevdet her fra norsk påtalemyndighet at disse forslagene er ytterliggående, eller jeg husker ikke akkurat ordet som ble brukt, noe i den retning. Men det er det jo kun hvis vi ser det i et snevert dansk/norsk perspektiv. Et sånt perspektiv innebærer jo å stikke hodet i sanden i forhold til de østnordiske erfaringene som vi har fått vite en god del om i dag, og det sitter sterkest igjen hos meg noe i innlegget fra den finske dommeren, at bortsett fra når det gjelder jurister som blir bitt av hunder, så er det ingen

ting å være redd for ved å gi fornærmede de rettighetene som de har både i Sverige og i Finland.

Et spørsmål har vi ikke fått belyst, hvorledes foregår det i praksis i Sverige og Finland, dersom fornærmede anker i saker hvor påtalemyndigheten ikke vil anke. Det vet jeg like lite om i dag som når vi kom. Men det kan sikkert det norske Justisdepartementet med sine ressurser følge opp i det videre arbeidet og få vite hvorledes dette foregår i praksis. Det har veldig mange statsadvokater vært opptatt av i sine høringsuttalelser. Men det er sikkert lett å bringe på det rene. Takk.